

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kyberšikana na vybraných středních školách

Cyberbullying at selected secondary schools

STUDIJNÍ PROGRAM

Specializace v pedagogice

STUDIJNÍ OBOR

Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku

VEDOUCÍ PRÁCE

PhDr. Lenka Mynaříková, PhD.

KUDLAČÍK

PETR

2020

I. OSOBNÍ A STUDIJNÍ ÚDAJE

Příjmení: Kudlačík Jméno: Petr Osobní číslo: 475227
Fakulta/ústav: Masarykův ústav vyšších studií (MUVS)
Zadávací katedra/ústav: Oddělení pedagogických a psychologických studií
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku

II. ÚDAJE K BAKALÁŘSKÉ PRÁCI

Název bakalářské práce:
Kyberšikana na vybraných středních školách

Název bakalářské práce anglicky:
Cyberbullying at Selected Secondary Schools

Pokyny pro vypracování:
Bakalářská práce je zaměřena na problematiku kyberšikany u studentů středních škol. Cílem práce je získat informace o povědomí studentů o tomto problému, o rizicích spojených s užíváním sociálních sítí a jejich postoji k prevenci. Na základě výsledků šetření budou navržena školám doporučení, která přispějí ke zvýšení informovanosti o rizicích kyberšikany. Teoretická část vychází z rešerší vybrané literatury a vysvětluje pojem kyberšikana, její formy, příčiny a důsledky a možnosti její prevence. V Empirické části jsou zpracována a vyhodnocena data získaná za pomoci kvantitativního dotazníkového šetření a závěrem budou navržena možná doporučení.

Seznam doporučené literatury:
BARRETT, Daniel J. Bandité na informační dálnici. Brno: Computer Press, 1999. Jak si poradit na Internetu. ISBN 80-7226-167-3.
ELLIOTT, Michele. Jak ochránit své dítě. Přeložil Jiří BUMBÁLEK. Praha: Portál, 1995. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-034-0.
H KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7367-014-3.
ROGERS, Vanessa. Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-984-2.

Jméno a pracoviště vedoucí(ho) bakalářské práce:
PhDr. Lenka Mynaříková, Ph.D., Oddělení pedagogických a psychologických studií

Jméno a pracoviště konzultanta(ky) bakalářské práce:

Datum zadání bakalářské práce: 12. 12. 2019 Termín odevzdání bakalářské práce: 30. 4. 2020
Platnost zadání bakalářské práce: 23. 9. 2021

Podpis vedoucí(ho) práce Podpis vedoucí(ho) ústavu/katedry Podpis děkana(ky)

III. PŘEVZETÍ ZADÁNÍ

25.3.2020 Datum převzetí zadání Podpis studenta(ky)

KUDLAČÍK, Petr. *Kyberšikana na vybraných středních školách*. Praha: ČVUT 2020. Bakalářská práce.
České vysoké učení technické v Praze, Masarykův ústav vyšších studií.

**MASARYKŮV ÚSTAV
VYŠŠÍCH STUDIÍ
ČVUT V PRAZE**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracoval samostatně. Dále prohlašuji, že jsem všechny použité zdroje správně a úplně citoval a uvádím je v příloženém seznamu použité literatury.

Nemám závažný důvod proti zpřístupnění této závěrečné práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V Praze dne: 08. 03. 2020

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval všem, kteří se jakýmkoli způsobem podíleli na zpracování mé bakalářské práce. Velice rád bych vyjádřil poděkování své vedoucí práce, paní PhDr. Lence Mynaříkové, za cenné rady, připomínky a odborné vedení práce. V neposlední řadě děkuji své manželce za její podporu.

Abstrakt

Bakalářská práce je věnována problematice kybernetické šikany (kyberšikany) u středoškolské mládeže. V teoretické části je vysvětlen pojem „kyberšikana“, její příčiny, důsledky a možnosti prevence. Praktická část je založena na realizaci empirického šetření pomocí písemných dotazníků. Cílem provedeného výzkumného šetření je zjištění, jaké mají studenti středních škol povědomí o problematice kyberšikany, jaké jsou jejich osobní zkušenosti s daným fenoménem i jaký je jejich postoj k prevenci kyberšikany. Zároveň je navrženo pro školy doporučení, jakým způsobem výskyt kyberšikany snížit.

Klíčová slova

Kyberšikana, sociální sítě, prevence, oběť, agresor, rodič, škola

Abstract

The bachelor thesis is devoted to the issue of cyberbullying in high school youth. The theoretical part explains the term "cyberbullying", its causes, consequences and prevention options. The practical part is based on carrying out empirical investigations using written questionnaires. The aim of the research is to find out how are high school students aware of the issue of cyberbullying, their personal experiences with this phenomenon and their attitude towards the prevention of cyberbullying. At the same time, a recommendation on how to reduce the incidence of cyberbullying is proposed for schools.

Key words

Cyberbullying, social networks, prevention, victim, aggressor, parent, school

Obsah

Úvod	5
1 CO JE KYBERŠIKANA	8
1.1 Porovnání tradiční šikany a kyberšikany.....	8
1.2 Projevy kyberšikany	10
1.3 Formy kyberšikany.....	11
1.3.1 Kyberšikana prostřednictvím mobilního telefonu.....	12
1.3.2 Kyberšikana prostřednictvím internetu	12
1.4 Druhy kyberšikany	14
1.5 Účastníci kyberšikany	16
1.5.1 Oběť.....	16
1.5.2 Agresor	17
1.5.3 Přihlízející.....	18
1.6 Děti a dospívající – riziková skupina	18
2 PŘÍČINY A DŮSLEDKY KYBERŠIKANY	19
2.1 Možné příčiny kyberšikany	19
2.2 Dopady na lidskou psychiku	20
2.2.1 Kyberšikana a zákon	21
3 MOŽNOSTI PREVENCE A ŘEŠENÍ KYBERŠIKANY	23
3.1 Pravidla a doporučení pro bezpečné užívání Internetu.....	24
3.2 Role rodičů.....	24
3.2.1 Poučení o bezpečnostních zásadách	25
3.2.2 Varovné signály pro rodiče.....	26
3.3 Role pedagogů.....	28
3.3.1 Projekt minimalizace šikany	29
3.4 Postup při výskytu kyberšikany	30
3.4.1 Postup STOP – BLOCK – TALK.....	30
3.4.2 Kde hledat pomoc a informace	31
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	34
4.1 Cíl výzkumného šetření.....	34
4.2 Výzkumné otázky.....	34

4.3	Metodika a technika výzkumného šetření	34
4.4	Realizace sběru dat.....	35
4.5	Charakteristika vybraných středních škol.....	36
4.6	Charakteristika výzkumného vzorku.....	37
4.7	Výsledky výzkumného šetření	37
5	Vyhodnocení a doporučení.....	51
	Závěr	56
	Seznam použité literatury	58
	Seznam tabulek	62
	Seznam grafů.....	62
	Přílohy.....	63
	Příloha č. 1: Dotazník	63

Úvod

Internet je nástroj, který využívají miliony uživatelů z celého světa. Přináší nám obrovské možnosti, ulehčuje nám život. Je to cenný pomocník pro vyhledávání informací, umožňuje komunikaci s lidmi celého světa, přináší snadnější navazování sociálních vztahů s dalšími lidmi, slouží k zábavě, k nakupování apod.

Internet bohužel skýtá také řadu nebezpečí. Jedním z rizik, se kterým se můžeme setkat, je kybernetická šikana, tzv. kyberšikana. A právě tímto nepříliš valným fenoménem dnešní doby se zabývá tato bakalářská práce.

Problém kyberšikany není v technologiích, které lidé používají. Technologie pouze vytvoří prostor, místo, kde kyberšikana může probíhat, ale stejně jako klasická šikana, je kyberšikana zakořeněna ve vztazích.

Šikana je vážný, dlouhodobý sociální problém, který se vyskytuje v digitálních prostorech. Je třeba si uvědomit, že obětí kyberšikany se může stát prakticky kdokoli bez ohledu na věk, pohlaví, náboženskou víru i postavení ve společnosti. Stejně jako tradiční šikana zahrnuje i kyberšikana opakované chování a nepoměr sil mezi agresorem a obětí. Útoky probíhají ve virtuální rovině, často anonymně. Mají různé projevy: ponižování, nadávání, vyhrožování, zastrasování, pronásledování oběti apod. Důsledky takového jednání jsou odvislé od osobnosti oběti, od intenzity, délky trvání šikany a množství zapojených jedinců.

Nejohroženější sociální skupinou jsou děti a dospívající, a to zejména proto, že si hledají své místo ve společnosti, zkouší, jsou důvěřiví. Dosud u nich nejsou plně rozvinuty sociální dovednosti, nemají dostatek životních zkušeností. Pro většinu mladých lidí (a nejen pro ně) je využívání nových technologií důležité. Přestat používat internet dost dobře nelze, nevyužívání sociálních sítí může vést i k sociálnímu vyloučení. Dlouhé diskuse po telefonu, chat, sdílení tzv. statusů na Facebooku a Instagramu, přeposílání hudby, fotek, vtipů a jiných obrázků, je každodenní součástí životů dospívajících.

Tato bakalářská práce se zabývá problémem kyberšikany u středoškolské mládeže. Je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Cílem teoretické části je představit fenomén kyberšikany. Na základě nastudování odborné literatury a internetových zdrojů, je vysvětlen pojem „kyberšikana“, její

příčiny a důsledky a možnosti prevence. Praktická část prezentuje výsledky výzkumného šetření, které bylo uskutečněno na sedmi vybraných středních školách. Cílem provedeného výzkumného šetření bylo zjištění, jaké mají studenti středních škol povědomí o problematice kyberšikany, jaké jsou jejich osobní zkušenosti s daným fenoménem i jaký je jejich postoj k prevenci kyberšikany. Zároveň bylo navrženo doporučení pro dané školy, které by mělo vést ke zlepšení postoje školy a žáků k problému kyberšikany.

TEORETICKÁ ČÁST

1 CO JE KYBERŠIKANA

Nástup nových negativních typů chování je úzce vázán na pokrok v oblasti vědy a techniky, souvisí s vývojem nových technologií (Bendl, 2011).

Kyberšikana je kolektivní označení forem šikany uskutečňované prostřednictvím elektronických médií, jako je internet a mobilní telefony. Za kyberšikanu lze považovat záměrné agresivní chování, které je prováděno jednotlivcem nebo skupinou prostřednictvím elektronických médií vůči člověku, který se v danou chvíli nemůže vůči útokům bránit. Přičemž se týká především – avšak rozhodně ne výlučně – dětí a zejména dospívající generace. (Černá, 2013) Stejně jako tradiční šikana zahrnuje i kyberšikana opakované chování a nepoměr sil mezi agresorem a obětí. Kyberšikana může být prvoplánově úmyslná, ale může jít i o neúmyslné chování, např. nevhodný žert, který se vymkne kontrole.

Kyberšikana „dovoluje“ pronásledovat oběť kdykoliv a kdekoliv, téměř 24 hodin denně. Oběť tak prakticky nemá úniku. Způsoby, jakými lze ublížit prostřednictvím internetu a mobilu, jsou nevyčerpatelné. Specifikem kyberšikany je, že se šíří velice rychle a tím může dosahovat obrovských rozměrů. (Vágnerová, 2009)

Mezi nejčastěji používané prostředky patří:

Internet (sociální sítě – Facebook, Twitter,..), e-mail, blogy, videa, instant messaging (ICQ, Windows Messenger, Skypy) apod.

Mobil (SMS, MMS, Bluetooth, videa,...)

Ostatní (flash disky, paměťové karty, Wi-Fi apod.)

1.1 Porovnání tradiční šikany a kyberšikany

Kyberšikana je specifickým druhem šikany. Klasická šikana se odehrává na úrovni fyzické i psychické, kyberšikana má převážně psychickou úroveň.

Mezi důležitá specifika kyberšikany patří:

- **anonymita** – pachatel může zůstat anonymní a oběť se nikdy nemusí dozvědět, kdo ji šikanoval. Mohou se znát, ale stejně tak si ji agresor může vybrat náhodně. Anonymita umožňuje útočníkovi stupňovat agresi a dovolit si to, k čemu by tváří v tvář nenašel odvalu.

Anonymita ale zároveň může vést oběť k přesvědčení, že svědkem zneužívání, je více osob, než ve skutečnosti je, což může bolest znásobit (ConnectSafety, 2009),

- **proměna agresora** – u běžné šikany bývá agresorem obvykle fyzicky silný jedinec, což u kyberšikany platit nemusí, stačí aby agresor zvládal základní znalosti o informačních technologiích,
- **proměna oběti** – i obětí může být kdokoli bez ohledu na fyzické či sociální zdatnosti,
- **před kyberšikanou není úniku** – oběť může být pronásledována kdykoli a kdekoli, tj. i v „bezpečí“ domova,
- **absence fyzického násilí** – pokud se nejedná o doplnění klasické šikany, znemožňuje absence fyzického poškození možnost odhalení kyberšikany školou či rodiči,
- **opakované zraňování** – při běžné formě šikany si oběť nemusí každé slovo pamatovat, ale v případě emailů, SMS zpráv, chatu si oběť útočné texty čte neustále dokola, což má větší dopad na osobnost oběti. Uložený text či audiovizuální materiál mohou sloužit jako důkaz při vyšetřování kyberšikany,
- **nezávislost na místě a čase** – agresor nemusí být fyzicky na stejném místě jako jeho oběť. Oběť je možné dosáhnout prakticky v jakémkoli čase a místě. (Vágnerová, 2009, s. 93-96)

Tabulka 1 Porovnání klasické šikany a kyberšikany

Tradiční šikana	Kyberšikana
Rysy	
Úmyslné agresivní chování vnímané jako ubližující.	Úmyslné agresivní chování vnímané jako ubližující
Opakování - agresor napadá oběť v průběhu času opakovaně.	Opakování se děje i díky veřejné povaze internetu - každé zhlédnutí urážlivého obsahu, přeposílání e-mailu či přidání komentáře je opakováním. Agresor tak může jedním aktem spustit kyberšikanu trvající delší čas.
Mocenská nerovnováha - oběť se silnějšímu agresorovi nedokáže bránit. Rozhoduje často fyzická síla či počet agresorů.	Mocenská nerovnováha - oběť nedokáže obtěžování technologicky zabránit, agresor se může schovat za anonymitu. Nerozhoduje fyzická síla, znalosti technologií mohou být výhodou.
Přímá	
Fyzická (např. bití, poškozování majetku, krádeže věcí).	Fyzická (např. úmyslné pořizování intimních či jiných fotografií či videí oběti a jejich umístování na internet).
Verbální (např. nadávky, urážení).	Verbální (např. urážlivé, výhružné e-maily či SMS)
Neverbální (např. obscénní gesta).	Neverbální (např. posílání výhružných nebo obscénních obrázků).
Nepřímá	
Sociální (např. vylučování někoho ze skupiny).	Sociální (např. vylučování někoho z online skupiny).
Verbální (např. šíření pomluv).	Verbální (např. zveřejnění soukromé konverzace či informací, šíření pomluv na internetu).
	Podvádění vydáváním se za někoho jiného, falešné nahlášení závadného obsahu/chování.

Zdroj: Černá, 2013, s. 23

1.2 Projevy kyberšikany

„Kyberšikana se může projevovat různým způsobem. Kyberútoky mohou být realizovány dlouhodobě i krátkodobě, s rozdílnou intenzitou a s využitím velkého množství nástrojů. Útočník při napadání ostatních velmi často kombinuje více typů útoků“. (Kopecký a Krejčí, 2010, s. 8)

Mezi nejznámější projevy patří:

- Publikování ponižujících záznamů (audio nebo video) nebo fotografií,
- ponižování a pomlouvání (na sociálních sítích apod.)

- **krádež identity, zneužití cizí identity ke kyberšikaně nebo dalšímu sociálně patologickému jednání** (např. zcizení elektronického účtu),
- **ztrapňování pomocí falešných profilů,**
- **provokování a napadání uživatelů v online komunikaci** (především prostřednictvím veřejných chatů a diskuzí),
- **zveřejňování cizích tajemství s cílem poškodit oběť,**
- **vyločení z virtuální komunity** (např. ze skupiny přátel v rámci sociální sítě),
- **obtěžování** (např. opakovaným prozváněním, voláním nebo psaním zpráv). (Szotkowski, Kopecký a Krejčí, 2013, s. 9)

K těmto projevům jsou zneužívány především SMS zprávy, e-maily, chat, diskuze, messenger, ICQ, Skype, blogy, sociální sítě nebo jiné webové stránky. Je zřejmé, že kyberšikana je komplex jevů a její projevy vznikají kombinací tří základních složek – použité formy psychické šikany, formy šikanujícího obsahu a nástroje pro její šíření.

Tabulka 2 Kyberšikana jako tříložkový komplex

Použití formy psychické šikany	Formy šikanujícího obsahu	Nástroje pro šíření kyberšikany
Dehonestování (ponižování, nadávání, urážení)	Text	veřejné chaty, e-maily, messengery, sociální sítě, online hry, SMS, MMs, webové stránky, online datová úložiště apod.
Pomlouvání	Videozáznam	
Provokování	Audiozáznam	
Vyhrožování, zastrasování	Grafický záznam (fotografie, obrázek)	
Vvydírání	Volání, prozvánění	
Obtěžování	Krádež identity	
Pronásledování	atd.	

Zdroj: Kopecký, 2015, s. 16

Konkrétní forma kyberšikany vzniká kombinací jednotlivých složek, přičemž za kyberšikanu považujeme šikanování opakované, dlouhodobé, vnímané jako ubližující. Jednorázové útoky se označují za online obtěžování. (Černá, 2013)

1.3 Formy kyberšikany

Děti, ale i řada dospělých, se naučila svůj volný čas trávit na internetu či mobilním telefonu. Moderní technologie se tak staly neodmyslitelně součástí našich životů. A stejně tak, jako se můžeme se

svými přáteli, kolegy, spolužáky pohádat v reálném životě, může se tomu tak stát i s těmi virtuálními na internetu.

1.3.1 Kyberšikana prostřednictvím mobilního telefonu

„Mobilní telefony se během několika posledních let staly nezbytnou součástí životů mnoha lidí. Stejně jako internet mohou i mobilní telefony běžný život velmi usnadnit, ale na druhé straně i velmi znepríjemnit. Někteří lidé začali mobilní telefony používat mimo jiné i jako prostředek obtěžování a pronásledování druhých. Většina takovýchto obtěžování má formu výhružných SMS či telefonátů. Nicméně je mnoho mobilních telefonů dnes vybaveno také fotoaparáty a kamerami, které umožňují jejich majitelům pořizovat a zneužívat fotografie a videoklipy druhých lidí. Tyto mnohdy nelichotivé či intimní fotografie a videa slouží k vydírání oběti. Velmi často tyto materiály putují po jejich pořízení na internet, kde se jimi mohou bavit všichni, kdo jsou právě on-line.“ (Hulanová, 2012, s. 82)

Další formou kyberšikany uskutečněnou prostřednictvím mobilního telefonu je volání či neustálé prozvánění, a to v kteroukoli denní či noční hodinu. Volání může mít formu vyhrožování nebo urážení, sexuálních návrhů apod.

1.3.2 Kyberšikana prostřednictvím internetu

Internet je významným pomocníkem, ať již pro studium, zaměstnání, ale i volný čas např. recepty, nákupy atd. Prostřednictvím internetu si lze pustit jakýkoli pořad běžící v televizi, vyhledat a pustit si hudbu dle své libosti. Přes internet lze být ve spojení s našimi blízkými, ale i vzdálenými známými. Řada z nás řídí své finance prostřednictvím elektronického bankovníctví.

Zejména na sociálních sítích však lidé často ztratí zábrany a dávají k dispozici o svém soukromí příliš mnoho informací, ať již o tom, zdali jsou svobodní, či co měli dnes ke snídani až po odjezdy na dovolenou. Většina lidí má založen svůj e-mail, někteří vedou svůj blog nebo webovou stránku, chatují, navštěvují diskusní fóra, mají své účty na sociálních sítích, např. Facebooku. Díky špatnému nastavení práv se tak k jejich osobním datům může dostat prakticky každý. Tato data pak mohou být zneužita. Dopad vlivu informace zveřejněné na internetu trvá mnohem déle než nadávka či pomluva v reálném světě, která „prošumí davem“, ale dá se na ni poměrně rychle zapomenout. Ve virtuálním prostředí zůstávají uloženy diskriminující materiály, které mohou kyberšikanu znovu a znovu rozvířovat. Ponižující informace jsou navíc dostupné komukoliv, kdykoli a kdekoliv. (Sztokowski, Kopecký a Krejčí, 2013)

Sociální sítě

Mezi sociální sítě patří např. Facebook, Twitter, Instagram apod. Tyto služby umožňují snadné a jednoduché spojení s ostatními s možností sdílení fotografií a zábavy. Ovšem pokud se na nich neuplatňují bezpečnostní pravidla, mohou být zneužity k rozšiřování pomluv a drbů. Tlak okolí a snaha být populární díky počtu následovníků a „přátel“ mohou vést uživatele k tomu, že přijme „žádost o přátelství“ od člověka, kterého nezná. Tím mu poskytnou přístup k osobním informacím, čímž se stává zranitelnější. Na sociálních sítích není nijak těžké vytvořit si falešný účet a kontaktovat oběť kyberšikan pod cizí či smyšlenou identitou. To umožňuje agresorům zachovat si anonymitu a zároveň sledovat svou oběť. (Rogers, 2011)

Instant messaging

Sem spadá například aplikace ICQ nebo Skype, oblíbené online komunikační prostředky. Díky těmto službám lze komunikovat prostřednictvím online zpráv, hovorů, videohovorů mezi dvěma ale i vícero uživateli v reálném čase, což umožňuje aktuálně reagovat. Kyberšikana prostřednictvím instant messaging má různou formu, např. zasílání agresivních či zastrašujících zpráv, zasílání zpráv jiným účastníkům jménem oběti apod. (Hulanová, 2012)

Při využívání těchto aplikací je vhodné chránit svá přístupová hesla, aby nedošlo k jejich zneužití.

E-mail

„Elektronická pošta, neboli e-mail, je nejběžnější způsob komunikace mezi uživateli Internetu. Je založena na podobném principu jako obyčejná poštovní služba, jen s tím rozdílem, že je mnohem rychlejší“. (Barett, 1999, s. 15) Mohlo by se tak zdát, že elektronická pošta je soukromá věc, není to však úplně pravda. Každá elektronická zpráva nebo internetový článek obsahuje internetovou adresu uživatele. Uživatelská jména (login) a e-mailové adresy jsou téměř vždy přístupné veřejnosti. Existují tzv. sběrači adres, kteří potom tyto informace poskytují dál a odsud jsou např. uživatelům zasílány nevyžádané reklamní materiály. (Barett, 1999)

Chat a diskusní fóra

Chatovací místnosti jsou výborným způsobem, kterým mohou lidé komunikovat – pokud ovšem nejsou porušena žádná bezpečnostní opatření. V opačném případě se mohou stát prostředkem pro zastrašování a výhrůžky. (Rogers, 2011)

Webové stránky a blogy

Webové stránky mají mnohá využití. Můžeme zde číst zprávy z celého světa, nakupovat, seznamovat se, hrát hry a mnoho dalšího. Některé webové stránky jsou zajímavé, jiné méně a některé jsou přímo ilegální (stránky s dětskou pornografií, rasistické a násilné weby). (Hulanová, 2012)

Osobní webové stránky i blogy jsou na internetu veřejně dostupnou záležitostí. Zejména u dospívajících jsou velmi oblíbené, mohou si zde psát své deníky, vkládat videa a články apod. Často se zde diskutuje o nějakém konkrétním problému, který uživatel řeší. I zde si agresor může najít spousty důvěrných informací o vyhlédnuté oběti. Proto i zde pozor na to, jaká data o sobě každý zveřejní.

Videoservery

Jde o servery, prostřednictvím kterých lze zveřejnit video. Je to velmi snadné, stačí si jen vytvořit uživatelský účet. Publikovat lze prakticky jakýkoli typ a formát videa (nahraný kamerou, mobilním telefonem, webkamerou atd). K videím lze přidat komentáře, klíčová slova pro snadné vyhledávání nebo vytvářet odkazy z dalších stránek. Nejpopulárnějším videoserverem je YouTube.com. (Kubeš, 2007)

1.4 Druhy kyberšikany

Kyberstalking

Za kyberstalking se považuje obtěžující a výhružné chování prostřednictvím internetu nebo jiných elektronických prostředků komunikace. Kyberstalker je osoba, která svou zamilovaností, sexuálními motivy či vyhrožování neustále elektronicky obtěžuje někoho jiného prostřednictvím chatu, e-mailu, spamu, SMS apod. Toto chování je často provázeno silným agresivním nábojem. Lze ho dělit na kyberstalking přímý, který zahrnuje používání mobilních telefonů a e-mailu pro odesílání zpráv s obsahem nenávisti, nemravností, hrozeb či zastrašování obětí. Nepřímý kyberstalking zahrnuje používání internetu k zobrazování zpráv plných nenávisti a vyhrožování nebo k šíření nepravdivých fám o oběti. Tyto zprávy jsou potom zveřejňovány prostřednictvím internetu. (Hulanová, 2012)

On-line obtěžování

Jde o opakované zasílání nechutných, urážlivých, útočných zpráv oběti prostřednictvím e-mailů nebo dalších on-line komunikačních prostředků (Hulanová, 2012).

Vyloučení a ostrakizace

V této formě kyberagrese je oběť vyloučena z nějaké skupiny, do které by chtěla či měla patřit. Ostrakizace je pro oběť často velmi bolestná, ačkoli vlastně postrádá přímý prvek agrese. Je tomu tak zejména v důsledku frustrace z nenaplněné potřeby někam patřit, být součástí skupiny a jejího dění. (Černá, 2013)

Kybergrooming

Za kybergrooming se označuje chování útočnicka v kyberprostoru, které má v oběti vyvolat falešnou důvěru a přimět ji k osobní schůzce. Na této schůzce potom může dojít k sexuálnímu zneužití oběti, fyzickému násilí na oběti, zneužití oběti pro dětskou prostituci apod. (Kopecký a Krejčí, 2010) Nejvíce jsou ohroženy děti, které tráví na internetu většinu času a přátele mají převážně ve virtuálním světě.

Etapy získávání oběti:

- Vzbuzení důvěry a snaha izolovat oběť (groomer se staví v online komunikaci do pozice osoby, která oběti rozumí, chápe její problémy, snaží se získat pozici dobrého kamaráda), zároveň se agresor snaží oběť izolovat od okolí (rodičů a kamarádů) – „rodiče Ti nerozumí, já ano, neříkej o tom ostatním dětem...“,
- podplácení dárky či různými službami, budování kamarádského vztahu – jde o podplácení dítěte penězi, věcnými dary apod.,
- vyvolání emoční závislosti oběti na osobě útočnicka – groomer zná nejtajnější tajemství dítěte, groomer se stává pro oběť důvěrníkem a skvělým přítelem,
- osobní setkání – procházka parkem, návštěva kina, klubu či bytu groomera,
- sexuální obtěžování, zneužití dítěte – jde o poslední etapu. (Hulanová, 2012, s. 53)

Flaming

Jde o nepřátelské chování útočnicka vůči oběti, důsledkem je agresivní diskuze či hádka na internetu. Někteří agresori takové hádky schválně vyvolávají vkládáním kontroverzních příspěvků či urážením účastníků diskuzí. (Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, 2008)

Sexting

Za sexting označujeme elektronické rozesílání textových zpráv, vlastních fotografií či vlastního videa se sexuálním obsahem, ke kterému dochází v prostředí virtuálních elektronických médií – zejména internetu. Často se fotografie či videa stanou prostředkem vydírání. Pokud je obětí osoba pod 18 let, může se útočnick dopustit trestného činu v oblasti šíření dětské pornografie. Kompromitující

materiál může po internetu kolovat i několik let, může být velmi obtížné jeho úplné odstranění. Sexting je často spojen se ztrátou společenské pověsti či prestiže, oběť tak může mít problémy se získáním zaměstnání, zejména v komunitě pubescentů může být oběť označována za prostitutku apod. (Kopecký, 2015)

Happy Slapping

Dalším ohavným způsobem kyberšikany je happy slapping. Ten spočívá ve fyzickém napadení oběti, které je nahráváno a následně je nahrávka umístěna na internetu. Fyzické útoky mohou mít formu pohlavku, ale mohou být i velmi brutální, může jít i o svlékání obětí. (Hulanová, 2012)

1.5 Účastníci kyberšikany

Virtuální svět je v mnohých ohledech jiný než svět skutečný. Digitalizace vztahů a vlastně i lidí změnila hranice ve vzájemném vnímání interakcí. Chování lidí v kyberprostoru bývá často odlišné od jejich reálného chování. V kyberprostoru se mění nejen vnímání druhých lidí, ale i vnímání sama sebe. (Hulanová, 2012)

1.5.1 Oběť

Obětí kyberšikany se může stát prakticky každý bez ohledu na věk, pohlaví, fyzickou sílu, postavení v sociální skupině úspěšnosti společnosti. Obětí je možné se stát vždy, když budeme připojeni na internet nebo k mobilní síti. (Kopecký a Krejčí, 2010) Většinou převažují útoky na jedince se sníženou schopností se bránit, tato schopnost však nezávisí na fyzické síle. A to především v případech, kdy si agresor vybírá oběť náhodně a pouze v kyberprostoru. Větší riziko hrozí dětem, které jsou na mobilních telefonech a počítačích závislé. (Vágnerová, 2009)

K šikanování dochází převážně mezi vrstevníky, ale i mezi dospělými (mobbing – šikana na pracovišti, stalking – nebezpečné pronásledování). Jsou i případy, kdy dospělý šikanuje dítě, a naopak. (Elliott, 1995)

K nejčastějším obětem kyberšikany patří děti a teenageři. Zejména ti, kteří jsou odmítáni z nejrůznějších důvodů kolektivem, ať už tím důvodem je plachost, stydlivost, nejistota či nějaký fyzický problém, nemoc, styl oblékání. Častěji jsou oběťmi dívky než chlapci. Děti a dospívající jsou k šikaně náchylnější proto, že dosud nemají plně rozvinuty sociální dovednosti a nemají dostatek životních zkušeností, čehož útočníci využívají při výběru svých obětí.

Mezi nejčastější oběti patří:

- Děti s nízkou sebeúctou nebo nedostatkem sebedůvěry,
- děti s emočními problémy, oběti v nouzi (jde o děti, kteří se zcela nemohou na své rodiče spolehnout a hledají pomocnou ruku někde jinde),
- děti naivně a přehnaně důvěřivé (není pro ně problém zapojit se do online komunikace s neznámými lidmi, těžko dokáží rozpoznat rizikovou komunikaci),
- adolescenti/teenageři (hledají sami sebe, zajímá je lidská sexualita, jsou ochotni o sexu hovořit). (Kopecký a Krejčí, 2010, s. 14)

Obětí kyberšikany se může stát i agresor, kterému se touto formou mstí oběť nebo se proti jeho chování na internetu zvedne nepřiměřený odpor ze strany ostatních uživatelů.

1.5.2 Agresor

„Je zřejmé, že při kyberšikaně nemusí být agresorem silný jedinec, jak tomu bývá u off-line šikany. Agresorem se stává jedinec silný v informačních technologiích – může to být prakticky kdokoli.“ (Hulanová, 2012)

Ve většině případů se agresor skrývá za anonymitu. Útočník může vystupovat pod přezdívkou, často používá jinou e-mailovou adresu či telefonní číslo, než kterou používá běžně. Skrytá identita umocňuje v agresorovi pocit, že nemůže být dopaden, a to může podněcovat k použití i drsnější formy útoku. Zjištění identity agresora může stěžovat i jeho využívání možnosti připojení k internetu na veřejných místech, používání neregistrované SIM karty. Nicméně některé výzkumné projekty hovoří o tom, že útočníka kyberšikany se podaří v 78 % případů identifikovat. (Kopecký a Krejčí, 2010)

„Kyberútočníci (predátoři) tvoří heterogenní skupinu, ve které nalezneme uživatele s nízkým i vysokým sociálním statutem (právníci, učitelé, policisté). V řadě případů oběť pachatele zná a je na něm závislá, často bývá útočníkem také známý rodiny oběti.“ Mezi útočníky převažují osoby, které dosud trestány nebyly. Na druhou stranu výhoda anonymity usnadňuje útoky i těch, kteří již byli například za sexuální útoky stíháni, a virtuální svět jim umožňuje snadněji najít své oběti. (Kopecký a Krejčí, 2010, s. 15)

Počet útočníků bývá často mnohem vyšší než u klasické šikany, mohou se jimi stát i tzv. „přihlížející“.

1.5.3 Přihlížející

„V případě kyberšikany může být přihlížejícím v podstatě každý, kdo má přístup k internetu – tedy miliony lidí z celého světa. Kromě diváků se do kyberšikany zapojují i tzv. šířitelé kyberšikany. Jsou to lidé, kteří rozesílají informace o kyberšikaně (např. posílají dalším lidem odkaz na stránky, kde se kyberšikana objevila), a tak se vědomě či nevědomě do kyberšikany sami zapojují. Obě tyto skupiny mohou mnohonásobit dopad útoku na oběť. Tím vlastně poškozují oběť mnohem více než primární útočník.“ (Kopecký a Krejčí, 2010)

1.6 Děti a dospívající – riziková skupina

O tom, že děti a mladiství jsou nečastějšími uživateli nových technologií jistě není pochyb. Jsou také nejrizikovější skupinou, zejména pro nedostatek životních zkušeností, protože teprve hledají sami sebe, své sociální role.

Děti, které se pohybují v kyberprostoru a patří k rizikovým skupinám, lze rozdělit do dvou kategorií:

- **Zranitelné děti** – jde o děti, kterým chybí nezbytné faktické sociální znalosti a dovednosti, mohou procházet obdobím úzkosti (např. z důvodu neshod s rodiči, problémy ve škole, rozchod s partnerem, spory s vrstevníky apod.),
- **děti v nebezpečí** – jde o děti, které jsou ohroženy nejen ve virtuálním světě, čelí významným duševním problémům, mají narušené vztahy s rodiči, kamarády. Může jít o jedince se sníženou inteligencí, mentálním postižením, či děti s nízkým sebevědomím, které jsou závislé na svém okolí. Takové děti jsou více náchylné k nebezpečné manipulaci, méně opatrné, méně schopné se dostat z obtížné situace, méně schopné požádat někoho o pomoc. (Hulanová, 2012, s. 97)

Nejrizikovější chování dětí na internetu:

- Poskytování osobních informací – od jména a příjmení, přes adresu, telefonní číslo až po hesla k online aplikacím či specifická osobní tajemství,
- chatování se zcela neznámou osobou o sexu,
- odesílání či sdílení vlastních fotografií či videí se sexuální tematikou,
- účastnění se živých „sex show“ prostřednictvím webkamery s neznámou osobou,
- osobní schůzka s neznámým člověkem z on-line prostředí bez řádných bezpečnostních opatření,
- prodej vlastních osobních fotografií na internetu (Hulanová, 2012, s. 98)

2 PŘÍČINY A DŮSLEDKY KYBERŠIKANY

2.1 Možné příčiny kyberšikany

Pro většinu mladých lidí (a nejen pro ně) je využívání nových technologií důležité. Přestat používat internet dost dobře nelze, nevyužívání sociálních sítí může vést i k sociálnímu vyloučení. Dlouhé diskuse po telefonu, chat, sdílení tzv. statusů na Facebooku a Instagramu (sdělení o tom, co dotyčný právě dělá, na co myslí, kde se nachází apod), přeposílání hudby, fotek, vtipů a jiných obrázků, je každodenní součástí životů některých z nás. Na internetu se lze prezentovat tak, jak chceme, aby nás viděli ostatní. Online svět tak umožňuje dosáhnout lepší sociální pozice a pocitu vlastní hodnoty. (Macek, 2003)

Zejména pro vývojové období adolescence je typické experimentování a s tím spojené hledání vlastní identity. Na internetu je tak možné vyzkoušet různé role, a to často anonymně a bez negativních následků. Bohužel je zde i prostor pro experimentování s agresí, a to i pro ty jedince, kteří by ve skutečném životě pro roli agresora nenašli dostatek odvahy. Online disinhibice znamená ztrátu zábran, překonání nesmělosti, plachosti a ostych, ale i zvýšená zvědavost, pudové chování, povolení uzdy exhibicionismu, odklon od reality a útěk do světa fantazií. (Černá, 2013)

K důvodům pro disinhibované chování na internetu patří:

- **Disociační anonymita** – skrytí identity (menší zranitelnost),
- **neviditelnost** díky níž je možné dělat věci, ke kterým bychom běžně nenašli odvalu,
- **asynchronicita** – komunikace přes internet neprobíhá ve stejném čase, je možné si promyslet, co napíše, jak zareaguje apod.,
- **solipsistická introjekce** – vytváříme si své vlastní představy o skutečnosti, promítáme do ní naše přání, reálný obraz je tedy jiný,
- **disociační imaginace** – představa, že komunikace se odehrává ve virtuálním světě, který stojí mimo svět reálný, a proto není třeba hledět na následky chování,
- **minimalizace autority** – nevědomí toho, jaký společenský status má ten, s nímž komunikujeme, vede k větší otevřenosti. (Černá, 2013, s. 16)

Motivy agresorů podle M. Koláře (2001):

- **Motiv upoutání pozornosti** – agresor touží být středem zájmu za účelem získání obdivu okolí,

- **motiv zabíjení nudy** – šikanování přináší agresorovi vzrušení,
- **motiv žárlivosti,**
- **motiv prevence** – bývalá oběť šikanování chce předejít svému týrání a pro jistotu začne šikanovat sama,
- **motiv vykonat něco velkého** – agresor si dokazuje, že je schopen něco takového vykonat. (Kolář, 2001, s. 85)

2.2 Dopady na lidskou psychiku

K nejhorším následkům šikanování dochází bezesporu u obětí. Někdy je bohužel provázejí dlouhodobě, v mnoha případech i po celý život. Následky závisí na délce trvání utrpení a na stádiu šikanování. Také osobnost oběti a vypořádání se s danou situací zde hraje určitou roli. I u počátečního stádia šikanování dochází u oběti k těžkým psychickým deprivacím. Oběť je bezmocná a totálně zlomená, nesnese emoční tlak, vyskytují se neurózy a psychosomatické příznaky. Je u ní narušena schopnost sociální adaptace. U pokročilých stádií šikanování dochází u oběti k narušení celé osobnosti, k fyzickým formám narušení, k poruchám spánku, k psychosomatickým obtížím jako jsou nevolnost, bolest hlavy, břicha apod. Strach o svůj život vede až k panické hrůze. Krutě šikanovaný jedinec nese následky na duševním a tělesném zdraví nezdědka po celý svůj život a může vést až k sebevraždě oběti. (Bendl, 2011)

I v případě, že nedojde k extrémním projevům (např. sebevražda), kyberšikana může mít vážné dopady na emocionální pohodu oběti, sebeúctu, sebehodnocení a pocit osobního bezpečí. Následkem jsou deprese, psychická nestabilita oběti, dlouhotrvající pocity bezmoci, sklíčenosti, beznaděje, sebe-destructivní chování a pokles výkonnosti ve škole, ale i záškoláctví. Zejména u dívek dochází také k vytvoření si nedůvěry vůči okolí, snížení kontaktů s dosavadními přáteli, k nechuti seznamovat se s novými lidmi apod. Mohou se začít objevovat i zástupné aktivity v chování oběti, jde o jakési obranné chování, které má za cíl odvést pozornost od přítomnosti obtěžování. Zástupnými aktivitami bývá konzumace sladkého, zlehčování a zobecňování situace, ale i opilství, zneužívání drog ve snaze si odlehčit závažnost situace. Zejména u déletrvající kyberšikany může dojít až ke změnám fyzických projevů jako je vyčerpání organismu, změna váhy, nechutenství, nevolnost, oslabená imunita. (Gajdošová, 2011)

2.2.1 Kyberšikana a zákon

Kyberšikana může nabývat skutkovou podstatu trestných činů jako jsou omezování osobní svobody, krádeže, ublížení na zdraví, poškození cizí věci, vydírání, znásilnění apod. Trestně odpovědný je ten, kdo v době spáchání činu dovrší patnáctý rok (Trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb.). Děti mladší 15 let nejsou trestně odpovědné, jsou však předány do péče orgánů sociálně právní ochrany, popřípadě mohou být postiženi jejich rodiče. Nezletilému pachateli je možné nařídít ústavní výchovu či mu být stanoven dohled. Od 18 let jsou osoby plně trestně odpovědné. Oběť má nárok i na náhradu škody, která mu vznikne v důsledku šikany, a to náhradu za věci, ale i na zdraví, včetně způsobené psychické újmy.

V souvislosti s šikanou dochází nejvíce k trestným činům namířeným proti svobodě a lidské důstojnosti. Mezi ně patří např:

- **Trestný čin vydírání** (§ 175 tr. zák.)

Kdo jiného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl, se dopouští trestného činu vydírání.

- **Trestný čin ublížení na zdraví** (§ 122 tr. zák.)

„Ublížením na zdraví se rozumí takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařského ošetření.“

- **Sexuální nátlak** (§ 186 tr. zák.)

Kdo jiného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu sebeuškájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování, nebo kdo k takovému chování přiměje jiného zneužívaje jeho bezbrannosti, páchá sexuální nátlak.

- **Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií** (§ 192 tr. zák.)

Kdo přechovává fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné pornografické dílo, které zobrazuje nebo jinak využívá dítě nebo osobu, jež se jeví být dítětem, uskutečňuje skutkovou podstatu trestného činu.

- **Nebezpečné pronásledování** (§ 354 tr. zák.)

„Kdo jiného dlouhodobě pronásleduje tím, že

- a) vyhrožuje ublížením na zdraví nebo jinou újmou jemu nebo jeho osobám blízkým,*
- b) vyhledává jeho osobní blízkost nebo jej sleduje,*
- c) vytrvale jej prostřednictvím prostředků elektronických komunikací, písemně nebo jinak kontaktuje*
- d) omezuje jej v jeho obvyklém způsobu života, nebo*
- e) zneužije jeho osobních údajů za účelem získání osobního nebo jiného kontaktu,*

a toto jednání je způsobilé vzbudit v něm důvodnou obavu o jeho život nebo zdraví nebo o život a zdraví osob jemu blízkých, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti.“ (Trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb.)

3 MOŽNOSTI PREVENCE A ŘEŠENÍ KYBERŠIKANY

Základem je si uvědomit, že má každý právo uchovávat veškeré informace o sobě v tajnosti, na to, aby ho přes internet nikdo neobtěžoval ani netrápil. Každý má právo ignorovat e-maily a zprávy od lidí, které nezná či jim nevěří. Na internetu má každý právo být v bezpečí. (Národní centrum bezpečného internetu, 2020)

Listina základních práv a svobod zaručuje ochranu soukromí i v kyberprostoru:

„Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem.“ (Listina základních práv a svobod, 2018)

V kybernetickém prostoru jsou hranice soukromí dány rozsahem osobních dat, která jsou o člověku zveřejněna a veřejně přístupná – čím více osobních údajů o sobě člověk sdílí, tím menší je jeho soukromí. V online světě je to schopnost a svoboda rozhodovat, kdo může přistupovat k informacím, na základě kterých, lze osobu určit a vyhledat. (Národní centrum bezpečného internetu, 2020)

Kromě všeobecných práv daných právními předpisy byla vytvořena speciálně pro děti a mládež Listina práv dětí na internetu.

Listina dětských práv na internetu:

- Mám právo bádát, učit se a užívat si na internetu všechny dobré věci,
- mám právo nevyplňovat na internetu žádné formuláře a neodpovídat na otázky,
- mám právo uchovávat veškeré informace o sobě v tajnosti,
- mám právo se na internetu cítit bezpečně a být v bezpečí,
- mám právo ignorovat e-maily a zprávy od lidí, které neznám nebo kterým nevěřím,
- mám právo vždy požádat rodiče nebo vychovatele o pomoc,
- mám právo necítit se provinile, když se na obrazovce počítače objeví odporné věci,
- mám právo nahlásit dospělým každého, kdo se na internetu chová divně,
- mám právo, aby mne nikdo neobtěžoval a netrápil,
- mám právo, aby mi lidé na internetu prokazovali respekt“. (Spolek Nebuď obětí!, 2010-2020)

3.1 Pravidla a doporučení pro bezpečné užívání Internetu

100% ochrana před kyberútoky neexistuje, riziko můžeme pouze snížit, například za pomoci následujících pravidel:

- *„Vždy respektujte ostatní uživatele. „Nečiň druhým to, co nechceš, aby činili tobě.“*
- *Nezapomeňte: opatrný internetový serfař je inteligentní serfař.*
- *Neposílejte nikomu, koho neznáte, svou fotografii a už vůbec ne intimní, nesdělujte mu svůj věk.*
- *Dobře si rozmyslete, co odesíláte a komu.*
- *Udržujte hesla k e-mailu i jinam v tajnosti, nesdělujte je ani kamarádovi.*
- *Nedávejte nikomu své osobní údaje, adresu ani telefon. Nevíte, kdo se skrývá za monitorem.*
- *Nevěřte žádné informaci, kterou na internetu získáte.*
- *Seznamte se s pravidly chatu či diskuse, ať víte, co je zakázáno dělat.*
- *Když se s někým nechcete bavit, nebavte se.*
- *Nikdy neodpovídejte na neslušné, hrubé nebo vulgární emaily a vzkazy.*
- *Nedomlouvejte si schůzku po Internetu, aniž byste o tom řekli někomu jinému (nejlépe alespoň jednomu z rodičů).*
- *Pokud vás nějaký obrázek nebo e-mail šokuje, okamžitě opusťte webovou stránku.*
- *Svěřte se (nejlépe dospělému), pokud vás stránky vyděsí nebo přivedou do rozpaků.*
- *Nedejte šanci virům. Neotevírejte přílohu zprávy, která přišla z neznámé adresy.“ (Člověk v tísni a Statutární město Plzeň, 2009)*

3.2 Role rodičů

Bohužel je nutné konstatovat, že zneužívání dětí nezná žádných hranic, může k němu dojít v každém prostředí bez ohledu na sociální postavení rodiny, náboženského vyznání i barvy pleti. Rodiče však nejsou úplně bezmocní. Mají možnost s dětmi pohovořit o prevenci a podle míry jejich chápání, věku a okolností je alespoň naučit, jak a kde hledat pomoc, v ideálním případě je uchránit před případným zneužitím zcela. Rodiče by neměli očekávat, že děti převzou zodpovědnost za své bezpečí zcela do svých rukou. Odpovědnost spočívá převážně na rodičích. Zejména metody prevence snižují zranitelnost dětí a pěstují v dětech více sebedůvěry. (Elliott, 1995)

Základní klíč k úspěchu – komunikace a láska

Vzájemná úcta a láska v rodině jsou základními kameny důvěry. Vzájemná podpora, pocit příslušnosti mohou zabránit nejen hledání „spřízněné duše“ v online prostoru. Mezi základní potřeby mezi rodiči a dětmi by měly patřit:

- Zůstávat v kontaktu – vědět, kdo kdy přijde, kam jde, kdo jsou přátelé mých dětí, s kým děti tráví svůj čas,
- být spolu co nejčastěji – společné večere, rodinné výlety apod.,
- upřímně se zajímat o to, jak se jednotlivým členům rodiny daří,
- mluvit spolu a nepřestávat s tím,
- semknout se, když se někdo dostane do potíží,
- ohlížet se za těmi, kteří již opustili tento svět – čerpat zkušenosti a inspiraci z rodinných historií. (Muller, 2014, s. 127)

3.2.1 Poučení o bezpečnostních zásadách

Pro řadu rodičů je kyberprostor stále ještě ne zcela probádané území. Ano, skýtá jisté nebezpečí pro děti. Je to jednoduše další místo, kde se děti mohou dostat do maléru. A jako u všech ostatních nebezpečí, i tady je třeba se trochu **poučit, s dětmi si popovídat a stanovit závazná pravidla**. (Barrett, 1999)

Když je dítě ve svém pokoji, hraje si hry na počítači nebo si něco píše v textovém editoru, baví se o samotě. V tuto chvíli může mít rodič jistotu, že je dítě samo a v bezpečí. Jiná situace nastane, když je dítě napojeno na internet, v takovém případě už dítě není samo. Může komunikovat s řadou lidí, se svými kamarády, ale i se zcela cizími lidmi. Je proto vhodné si s dětmi promluvit o bezpečnostních zásadách na síti:

- **Uživatelé internetu jsou opravdoví lidé** – je třeba, aby si děti uvědomily, že i když je nevidí, vždy komunikuje s opravdovým člověkem, kterého může potkat ve městě, na hřišti, až na to, že tady je tím místem internet. Mělo by si tak dát pozor na cizí osoby stejně, jako si dává pozor na veřejných místech,
- **uživatelé mohou být jiní, než jak se zdají** – na síti se každý může vydávat za kohokoli, může skrýt svou totožnost, kluci se mohou převlékat za holky a zlí se mohou tvářit jako hodní. Proto by dítě mělo být obezřetné a nevěřit všemu, co někdo na internetu napovídá,
- **nikdy neuváděj svoji adresu či telefonní číslo** – nikdy nevíš, kdo opravdu na druhé straně je,

- **nikdy nikomu neprozrazuj své heslo** – někdo by se za tebe mohl vydávat a dělat ošklivé věci tvým jménem,
- **když se dostaneš do nepříjemného rozhovoru nebo ti přijde podivná elektronická zpráva, řekni to hned rodičům** – pozor si dej na osoby, které se vyptávají na příliš osobní věci nebo Ti nechtějí dát pokoj,
- **nedomlouvej si s internetovým kamarádem schůzku bez vědomí nás, rodičů** – nikdy nevíš, s kým si ve skutečnosti schůzku sjednáváš, zlí lidé mohou tvé důvěřivosti zneužít, (Barrett, 1999, s. 153)
- **nemusí to být vaše chyba** – agresori si často nacházejí snadné oběti. Ujistěte své dítě, že pokud je k němu někdo opakovaně krutý, jedná se o šikanování a nesmí obviňovat samo sebe. Nikdo si nezaslouží kruté zacházení. (ConnectSafety, 2009)

Dítě a pornografie

Na internetu je bohužel i pro děti spousta materiálu s pornografií, děti se tak s tímto problémem mohou setkat již v nízkém věku. Je proto třeba o sexu s dětmi mluvit. Ne vždy je pro rodiče snadné o těchto věcech hovořit. Sex však k životu patří a je třeba o něm s dětmi hovořit, a to právě i jako prevence zneužití v kyberprostoru. V této souvislosti je třeba mluvit i o pornografii. U malých dětí mohou být vedeny jednoduché rozhovory a používána slova přiměřená věku s cílem poučit děti o tom, na jaké obrázky mohou narazit a jak k takové věci přistupovat. Podaří-li se navázat otevřená komunikace, správně připravené dítě si bude vědět rady, nebude bezmocné, setká-li se s agresorem. Jestliže rodič zjistí, že si dítě prohlíží pornografické stránky, je důležité zachovat klid a dítě nezahanbovat. Samo o sobě se bude cítit v rozpacích a zahanbené. Je vhodné v klidu s dítětem promluvit a vzdělávat ho. (Muller, 2014)

3.2.2 Varovné signály pro rodiče

Níže je popsáno několik signálů, které mohou napovědět, že Vaše dítě porušilo pravidla:

- Rodič či dítě začne dostávat neobvyklé množství spamu nebo se začnou častěji objevovat vyskakovací okna – může naznačovat, že dítě prozradilo své osobní informace např. v rámci soutěže či dotazníku slibující lákavou odměnu,
- dítě se snaží zakrýt monitor nebo rychle zavře okno,
- tráví na internetu neobvyklé množství času, zejména večer – vhodné je zjistit, s kým dítě komunikuje, pomoci může monitorovací systém,
- dítě si změnilo heslo a odmítá ho rodičům prozradit. Takové tajnůstkaření je přinejmenším varující, sledovací software může na změnu hesla upozornit,

- dítě používá jiný internetový účet než vlastní – jestliže se zdá, že dítě dává přednost neomezenému přístupu na veřejných místech, požádejte o vysvětlení,
- dítě se stahuje před rodinou či přáteli. Zejména sexuální agresori se snaží děti izolovat od svého okolí, děti se také stahují do sebe v důsledku nějakého zneužití,
- v počítači rodič objeví fotografie cizích lidí – pokud se tak stane, měl by rodič požádat dítě o identifikaci takové osoby,
- dítěti volají cizí lidé – mnoho agresorů dává přednost telefonním hovorům,
- dítě dostává dopisy, dárky nebo balíčky od cizích osob – dárky bývají častým prostředkem sexuálních agresorů, jak dítě nalákat,
- najdete-li rodič v počítači dítěte nevhodné snímky či soubory, měl by okamžitě zjistit původ souboru. Je třeba využívat software na monitorování a filtrování obsahu a omezit dítěti přístup k nevhodným souborům. Jestliže nevhodný soubor dítěti někdo poslal, je třeba kontaktovat Policii. (Muller, 2014, s. 132)

Pokud dítě požádá rodiče o pomoc, lze to považovat za štěstí. Většina mladých lidí se rodičům hned nesevěří. Proto pokud např. dítě nechce chodit do školy, je neustále ospalé či se zdá rozrušené, když je na počítači či telefonu, měl by se rodič dítěte zeptat, jestli nemá nějaké sociální problémy. Důležité je zachovat co nejvíce klid, ubezpečit dítě, že ať se stalo cokoli, rodič stojí na jeho straně. Pokud se dítě stalo obětí kyberšikany, je třeba, aby rodiče jednali s rozmyslem, neohrabaným chováním mohou situaci i zhoršit. Je třeba mít na mysli také to, že pravda jedné osoby nemusí nutně znamenat pravdu každého. Je třeba získat více informací. (ConnectSafely, 2009) Rodič by měl dítě pochválit, že se mu svěřilo, připomenout, že obětí se může stát prakticky každý a ubezpečit ho, že na problém není samo a spolu situaci jistě zvládnou (Hisch, 2014).

Může se samozřejmě stát, že dítě není obětí, ale agresorem. Tato informace může být pro rodiče zneklidňující, až srdcervoucí. Je však důležité, aby rodiče zachovali chladnou hlavu a promluvili si s dítětem o příčinách jeho konání. Je třeba s dítětem promluvit o negativním dopadu, které jeho chování vyvolalo. To, co se jednomu dítěti může zdát neškodné a zábavné, může pro druhého být škodlivé. Šikana – v jakékoli formě – je nepřijatelná a může mít pro dítě své důsledky ve škole, ale i ve společnosti. (Hisch, 2014)

3.3 Role pedagogů

Role pedagogů bývá důležitá zejména tam, kde z jakéhokoli důvodu selhává rodina. Role pedagogů bývá zejména v prezentaci prevence případně k odhalení probíhající šikany ve školním prostředí.

U předškolních dětí se osvědčilo uvedení problematiky bezpečí v souvislosti s péčí a starostlivostí o svou osobu. Zde je vhodné děti poučit, že to, co patří jen a jen jemu, je jeho vlastní tělo. Je možné promluvit o dotycích, o objímání. Ponaučení je vhodné pojmout formou pohádky. Je možné za pomoci loutek zahrát různé situace.

U školních dětí je zejména vhodné obeznámit je s jejich právy. Je vhodné vyprávět příběhy o šikanování, o případech s neznámými lidmi a dětem vždy poskytnout vhodný podnět, aby se sami rozpovídaly, zejména o tom, jak by si v různých situacích poradili. U starších dětí je možné využít dotazník. Výsledky potom s dětmi probrat, pohovořit o nich. Vhodné je diskutovat s dětmi na téma odpovědnosti a viny, důvěry, o stanovení únosných hranic chování. Jako podporu pro diskuzi o dané problematice je možné využít i videoprogramů. Video je však jen pasivní pomůckou, nikdy nemůže živě prezentovat myšlenky o dobrých a špatných dotycích. Děti se budou vyptávat, je proto třeba vést oboustrannou diskuzi. Živý rozhovor z očí do očí nelze ničím nahradit. (Elliott, 1995)

Další podněty pro učitele a pedagogy:

- V případě výskytu problému, svolte rodičovskou schůzku, účast a podpora rodičů jsou velmi důležité,
- pohovořte si o tom, jak přivolat pomoc, když dítě tuto pomoc dospělé osoby potřebuje,
- neučte děti spoléhat se na svolení pedagoga, že mohou říci „ne“ v případech, kdy jsou v nebezpečí,
- promluvte o rozdílech mezi tajemstvím různé podstaty. Jsou tajemství bezpečná, neškodná a tajemství nedobrá, nebezpečná,
- pomozte dětem vytvořit si síť důvěryhodných dospělých osob,
- promluvte s dětmi o rozdílech mezi různými lákadly či úplatky a dobře míněnými dárky,
- pomozte dětem naučit se, jak jednat se zlými lidmi, kterým dělá dobře někoho trápit, šikanovat,
- ved'te si záznamy o jednotlivých událostech pro případné řádné nahlášení úřadům. (Elliott, 1995, s. 47)

V případě, že kyberšikana zasahuje žáky dané školy a děje se v době výuky či při jiném programu školy, musí škola zasáhnout. Proškolený pracovník, často metodik školní prevence, na podkladě svého kvalifikovaného odhadu situace rozhodne, zdali řešení zvládne škola sama, či bude třeba po-
volat odborníka specialistu. Tento postup je shodný u všech typů šikany. Je zcela v kompetenci školy, jaký postup zvolí. Vždy je třeba zmapovat vztahy ve třídě, kde se oběti šikany nacházejí. Kyberšikana je často součástí školní šikany jako takové. Následně je třeba zvolit vhodný kázeňský po-
stih a hledání způsobů, jak vztahy v konkrétní třídě ozdravit. (Rogers, 2011)

3.3.1 Projekt minimalizace šikany

V oblasti školské legislativy jsou základní informace obsaženy v Metodickém pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, který upra-
vuje i zásady prevence a řešení kyberšikany. Na základě tohoto pokynu musí mít každá škola vypra-
cován Program proti šikanování, který je součástí tzv. Minimálního preventivního programu. (Ro-
gers, 2011)

Projekt minimalizace šikany je program, který nabízí systémové a celostátně použitelné řešení pro-
blematiky šikanování na školách. Cílem tohoto programu je ukázat cestu, jak účinně snížit výskyt
šikany (resp. kyberšikany) na školách a nabídnout program k širšímu použití na základních a střed-
ních školách. Jedná se o intenzivní vzdělávání pedagogů, které vede k funkčnímu Programu proti
šikaně.

V rámci seminářů získávají pedagogové důležité znalosti týkající se šikany a kyberšikany a porozu-
mění principům, které mohou vést ke vzniku negativních vztahů ve třídách. Páteří je 13 komponent
Českého školního programu proti šikanování podle Dr. Michala Koláře (2008), se kterými se peda-
gogové seznámí v rámci první fáze programu. „*Těmito komponentami jsou:*

- *Společné vzdělávání pedagogů a supervize,*
- *vytvoření užšího realizačního týmu,*
- *zmapování situace na škole a motivace pedagogů ke změně,*
- *společný postup pedagogů při řešení případů šikany,*
- *prevence v třídnických hodinách,*
- *prevence ve výuce,*
- *prevence ve školním životě mimo výuku,*
- *účinný ochranný režim,*
- *spolupráce s rodiči,*
- *školní poradenské služby,*

- *spolupráce se specializovanými zařízeními,*
- *dobré vztahy se školami v okolí,*
- *průběžné vyhodnocování situace ve škole, tedy evaluace“.* (Kolář, 2008 cit. podle Rogers, 2011, s. 15)

V následující druhé fázi se ve spolupráci s jedním z lektorů vytváří po dobu 4 měsíců konkrétní program prevence a řešení šikany na konkrétní škole. Právě toto činí daný projekt výjimečným, jde o tvorbu prevence šikany „na míru“ konkrétní školy.

Projekt minimalizace šikany dále vytváří metodické pokyny pro školy a informační letáky pro děti a rodiče. Dětem, rodičům a vyučujícím nabízí internetovou poradnu. (AISIS, 2004-2019)

3.4 Postup při výskytu kyberšikany

3.4.1 Postup STOP – BLOCK – TALK

K obecným doporučením patří zejména zachovat chladnou hlavu a nestydět se, neizolovat se, někomu se svěřit, dále nereagovat na hrozby a útoky (Národní centrum bezpečného internetu, 2020). Důležitou zásadou je jít pryč. To, co v reálném životě platí o odchodu od násilníka, funguje také ve virtuálním světě. Ignorování agresora je nejlepší způsob, jak mu odebrat jeho sílu, i když to není vždy snadné (Pearl, 2018). Někdy je reakce přesně to, co agresor hledá, protože si myslí, že mu to dává moc nad vámi. Odvetné opatření může změnit jeden průměrný čin na řetězovou reakci (ConnectSafety, 2009). Důležité je se poradit s někým blízkým, komu důvěřuji, kdo mi může poradit. Využít linky bezpečí. Nestydět se a vyhledat i pomoc psychologické poradny (Národní centrum bezpečného internetu, 2020)

Pokud se stanete obětí kyberšikany, doporučuje se postupovat systémem STOP – BLOCK – TALK:

1. **Nereagovat a neodpovídat, být opatrný** – okamžitě ukončit komunikaci s agresorem, nekomunikovat, neodpovídat, nesnažit se útok vrátit, v případě dítěte by měl rodič zamezit přístup agresora k dítěti.
2. **Blokovat kontakt, změnit identitu** - kontaktovat poskytovatele služby – servery apod., uchovat důkazy např. pomocí klávesy Print Screen apod., uložit soubory, vytisknout komunikaci.

3. **Oznámit útok** rodičům, učitelům, policii, případně kontaktovat školu, specializované instituce. Je vhodné najít specialistu na kyberšikanu a promluvit si o konkrétní formě pomoci. (Rogers, 2011, s. 9; Vágnerová, 2009, s.102)

3.4.2 Kde hledat pomoc a informace

Základní pomoc je vhodné hledat u osob, kterým věřím, u dětí a dospívajících hrají obrovskou roli rodiče. Pokud dítě ví, že tu rodiče pro něho jsou, že se na ně může kdykoli obrátit, je to první výhra. Pomocnou ruku může jistě podat i učitel či školní psycholog, v případě šikany na pracovišti nadřízený. Jak jsem již uvedl, vhodné je se poradit i v psychologické poradně, na lince bezpečí či vše nahlásit na policii.

Spousty informací lze nalézt na internetu. Jsou zde informace nejen pro oběti samé, ale například i rodiče, kteří mohou mít podezření či se jim děti s problémem šikany svěří.

Důležité odkazy:

- **Policie ČR**

K dispozici jsou telefonní čísla 158 a 112 a webová stránka www.policie.cz. Na těchto webových stránkách při zadání odkazu „kyberšikana“ lze nalézt řadu článků, výzkumů apod. které se dané problematiky týkají (Policie České republiky, 2019)

- **Linka bezpečí**

Telefonní linka s číslem 116111 byla zřízena jako telefonní linka určená pro děti do 26 let. Na této telefonní lince, případně prostřednictvím e-mailové adresy pomoc@linkabezpeci a chatu, se mohou děti svěřit se svými trápeními a odborníci Linky bezpečí jim poradí, jak postupovat, na koho se obrátit apod. (Linka bezpečí, 2018)

- **Projekt E-Bezpečí**

Jde o celorepublikový certifikovaný projekt týkající se prevence kyberšikany realizovaný Centrem prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého. Projekt je zaměřený na **prevenci, vzdělávání, výzkum, intervenci a osvětu** spojenou s rizikovým chováním na internetu a souvisejícími fenomény. (Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, 2008-2019)

- **Projekt minimalizace šikany**

Projekt minimalizace šikany je určen zejména pro pedagogy. Jde o komplexní program, který pomáhá školám významně snížit četnost i závažnost projevů šikanování mezi dětmi. Tento projekt si klade za cíl na školách vyškolit pedagogy tak, aby byly schopni zachytit projevy šikany u dětí v nejnižších stádiích, zavést na školách účinná preventivní pravidla a procesy a naučit školu, jak postupovat při závažnějších případech. (AISIS, 2004-2019)

PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

V předchozích kapitolách mé bakalářské práce byly nastíněny teoretické poznatky týkající se problematiky kyberšikany. V praktické části bakalářské práce jsem na základě teoretických poznatků a zjištění zrealizoval výzkumné šetření. V následujících podkapitolách jsem zobrazil cíl a metodiku výzkumného šetření. Dále je uveden postup při realizaci a sběru dat, charakteristika vybraných středních škol a výzkumného vzorku studentů. Následuje shrnutí výsledků výzkumného šetření.

4.1 Cíl výzkumného šetření

Cílem praktické části je zanalyzovat problematiku kyberšikany u studentů vybraných středních škol. Analýza bude provedena formou dotazníkového šetření. Z výsledků šetření by mělo vyplynout jaké je povědomí studentů středních škol o problematice kyberšikany, jaké jsou jejich osobní zkušenosti s daným fenoménem i jaký je jejich postoj k prevenci kyberšikany. Bude navrženo doporučení pro dané školy, které by mělo vést ke zlepšení postoje školy a žáků k problému kyberšikany.

4.2 Výzkumné otázky

Pro potřeby výzkumného šetření byly stanoveny následující výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1: Ví studenti, co znamená pojem kyberšikana?

Výzkumná otázka č. 2: Mají studenti osobní zkušenost s kyberšikanou?

Výzkumná otázka č. 3: Jaký mají studenti postoj k poskytování osobních informací na internetu?

Výzkumná otázka č. 4: Obrátili by se v případě kyberšikany studenti o pomoc na své rodiče?

Výzkumná otázka č. 5: Považují studenti preventivní programy proti kyberšikaně za důležité?

4.3 Metodika a technika výzkumného šetření

Pro získání dat potřebných pro můj výzkum jsem použil kvantitativního výzkumu. Zvolil jsem formu písemného dotazníku.

V dotazníku byly použity otázky formy uzavřené, polouzavřené a otevřené (volné). Na uzavřené otázky je možné odpovědět pouze ano nebo ne. Polouzavřené se vyznačují jinými jasně stanovenými odpověďmi, kde není dán přílišný prostor pro širší vyjádření respondenta. Naproti tomu

v otevřené formě otázky nemá respondent dány možnosti pro své odpovědi a jde pouze o jeho vlastní vyjádření.

Mnou realizovaný dotazník obsahuje celkem 17 otázek. Poslední dvě otázky (č. 16 a 17) mají pouze informativní charakter o osobě respondenta (věk, pohlaví). Zbylé otázky mají již výzkumný charakter. U otázek č. 1, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 a 14 je možné zvolit pouze jednu z nabízených možností odpovědi. Naproti tomu u otázek č. 3 a 6 lze zvolit více než jednu z nabízených možností. U otázky č. 9 v případě kladné odpovědi, je stanovena navíc podotázka. Otázky č. 2, 5 a 15 jsou otevřené. Úplné znění dotazníku je uvedeno v Příloze č. 1.

Pro základní utřídění dat jsem využil tzv. čárkovou metodu, která je vhodná pro kvantitativně orientovaný výzkum, kdy se do sloupců zapíší všechny typy odpovědí, jejichž bylo při měření dosaženo. Následně jsem procházel jednotlivé odpovědi a pomocí čárek zaznamenal do příslušných sloupců jejich výskyt. Výsledky získané pomocí čárkové metody byly převedeny do tabulek četnosti. V tabulkách jsem zachytil četnost jednotlivých odpovědí, nejprve absolutní četnost dané odpovědi a následně i její relativní četnost. Relativní četnosti jsem si v tabulkách uvedl v procentech, což umožní přehledné zobrazení v grafech. Data získaná z tabulek četnosti jsem pro lepší prezentaci výsledků výzkumu převedl do podoby výsečových grafů. Tabulky a grafy byly zpracovány v programu Excel od společnosti Microsoft.

4.4 Realizace sběru dat

Výzkumné šetření proběhlo v měsících květen a červen 2019. S dostatečným časovým předstihem jsem kontaktoval a oslovil zástupce vybraných středních škol se žádostí o spolupráci při výzkumném šetření určeném pro zpracování mé bakalářské práce na téma Kyberšikana na vybraných středních školách s tím, že výzkum bude realizován zcela anonymně formou písemného dotazníku. Vedení všech oslovených škol mi ochotně vyšlo vstříc. Následně jsem zástupcům škol předal dotazníky k distribuci. Po ukončení sběru dat jsem byl kontaktován s informací o možném vyzvednutí dotazníků. Zástupci škol mne ujistili, že výzkumné šetření proběhlo dle mých požadavků na anonymitu, samostatnost při vyplňování jednotlivými respondenty.

4.5 Charakteristika vybraných středních škol

Střední škola automobilní Holice

Tato škola zajišťuje odborné vzdělávání studentů i odborné veřejnosti v automobilových oborech, a to od roku 1951. Škola nabízí 5 učebních oborů, 2 čtyřleté maturitní obory a 2 nástavbové obory ukončené maturitní zkouškou. (Střední škola automobilní Holice, 2019)

Střední škola strojírenská elektronická Vrchlabí

Tato střední škola v červenci roku 2018 splynula s Integrovanou střední školou Nová Paka. Škola nabízí chlapcům i děvčatům studium v elektronických a strojních oborech. Škola ve Vrchlabí nabízí dva učební obory a jeden čtyřletý maturitní obor. Dalších čtyři účetní obory, tři maturitní obory a dva nástavbové nabízí škola v Nové Pace. (Střední škola strojírenská elektronická Vrchlabí, 2019)

Vyšší odborná škola a střední průmyslová škola v Rychnově nad Kněžnou

Na této škole se lze vyučit v 8 studijních oborech (např. mechanik opravář motorových vozidel, autoelektrikář, kominík, truhlář), ve 3 maturitních oborech (Strojírenství, autotronik, provozní techník). Škola umožňuje následně studovat na vyšší odborné škole ve dvou studijních oborech: automobilová diagnostika a servis a firemní ekonomika. Škola podporuje integraci studentů se specifickými poruchami učení nebo s handicapem. (Vyšší odborná škola a střední průmyslová škola Rychnov nad Kněžnou, 2019)

Střední průmyslová škola Trutnov

Střední průmyslová škola je moderní prestižní odborná škola Královéhradeckého kraje s vysokou úrovní technického vybavení a vysoce odbornými kvalifikovanými učiteli. Má nadstandardní výuku informačních a komunikačních technologií. Jde o druhou největší střední školu v Královéhradeckém kraji. Škola nabízí tři výuční obory a 4 čtyřleté maturitní obory. (Střední průmyslová škola Trutnov, 2019)

Střední škola - Podorlické vzdělávací centrum Dobruška

Tradice této školy se datuje od roku 1950. Od roku 2006 je zřizovatelem školy Podorlické sdružení zaměstnavatelů, což je zárukou kvalitního sepětí školy s výrobními organizacemi. Škola se specializuje pouze na výuku technických oborů oblasti strojírenství a informačních technologií. Škola nabízí čtyři tříleté studijní obory, čtyři maturitní obory a jedno nástavbové studium pro vyučené. (Podorlické vzdělávací centrum Dobruška, 2019)

Střední odborná škola a Střední odborné učiliště Vocelova, Hradec Králové

Škola byla založena v roce 1958 a v současné době se prezentuje jako Centrum odborného vzdělávání pro automobilový průmysl a dopravu. Lze zde studovat v 9 učebních oborech, 4 maturitních a 2 nástavbových oborech. Škola také nabízí 3 jednoleté obory. (Střední odborná škola a střední odborné učiliště Vocelova Hradec Králové, 2019)

ŠKODA AUTO a.s., Střední odborné učiliště strojírenské Mladá Boleslav

ŠKODA AUTO a.s., Střední odborné učiliště strojírenské je součástí ŠKODA Akademie, která byla založena v dubnu 2013 za účelem komplexního vzdělávání žáků a dospělých zaměstnanců. Část přípravy probíhá na provozních pracovištích ŠKODA AUTO. Lze se zde vyučit v osmi učebních oborech, studovat v pěti maturitních oborech, většinou strojního či elektro zaměření. Škola nabízí i nástavbové studium ve třech oborech. (ŠKODA AUTO, Střední odborné učiliště strojírenské Mladá Boleslav, 2019)

4.6 Charakteristika výzkumného vzorku

Výše uvedené školy jsem si pro svůj výzkum vybral z důvodu, že s nimi spolupracuji v rámci své profese, a tudíž bylo výrazně snazší získat školu pro spolupráci, vedení škol i mnozí žáci mě znají osobně. Z důvodu, že ve vybraných školách převažují studijní obory technického směru, většina respondentů je mužského pohlaví. Zvolen byl náhodný výběr tříd.

4.7 Výsledky výzkumného šetření

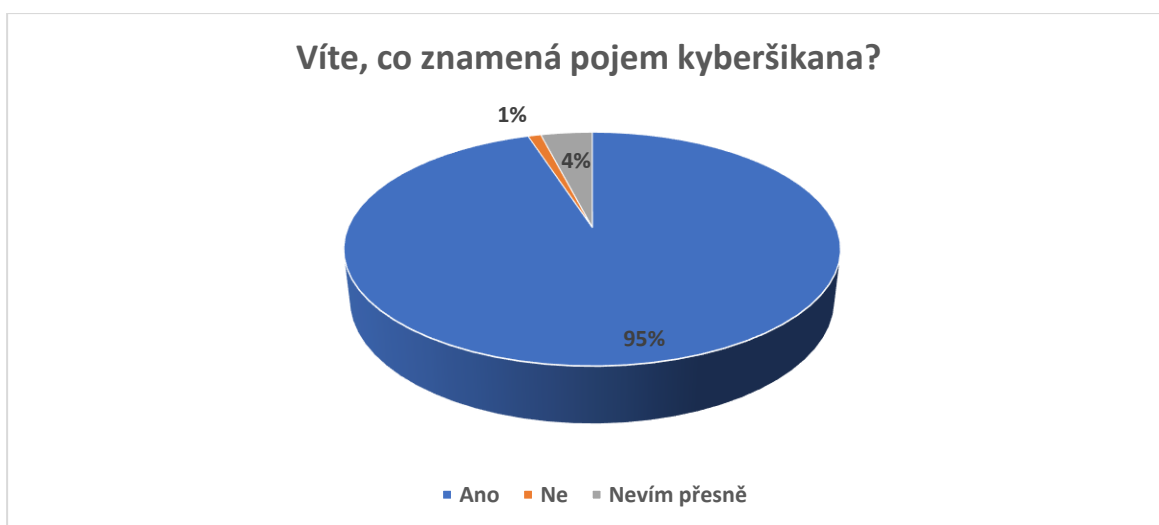
Z vybraných středních škol mi bylo celkem navraceno 400 vyplněných dotazníků, konkrétně potom 50 dotazníků ze střední školy v Holicích, 43 z Vrchlabí, 24 z Rychnova nad Kněžnou, 30 z Trutnova, 52 z Dobrušky, 81 z Hradce Králové a 120 z Mladé Boleslavi.

Výsledky výzkumného šetření byly pro přehlednost a čitelnost sestaveny do tabulek a pro efektivnější představivost znázorněny pomocí grafů s vyznačením popisků. Následně byly slovně interpretovány.

Otázka č. 1: Víte, co znamená pojem kyberšikana?

Na první otázku odpovědělo 379 studentů (95 %) ze 400 oslovených, že ví, co znamená pojem kyberšikana. Pouze 6 studentů (1 %) odpovědělo, že neví a 15 studentů (4 %) neví přesně.

Graf 1 Skutečnost, zda studenti vědí, co znamená pojem kyberšikana

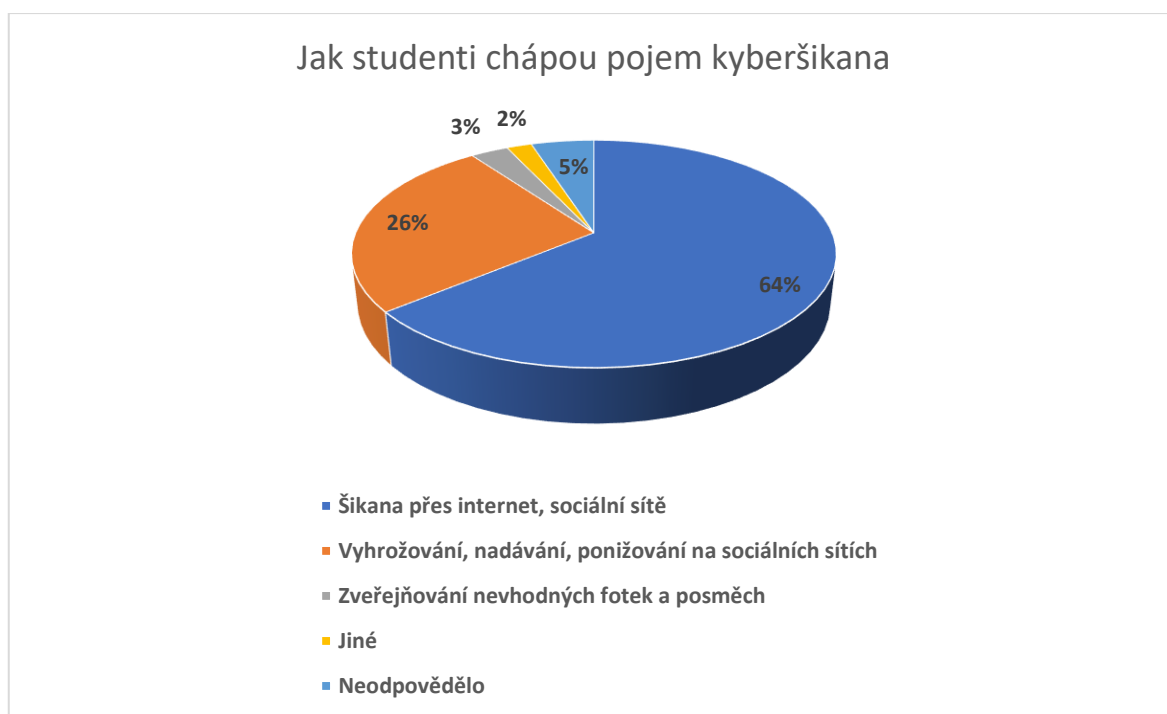

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 2: Napište krátce, jak chápete pojem kyberšikana.

Otázka č. 2 byla otevřená, a tak studenti mohli odpovídat volně. Odpovědi na otázku č. 2, jak chápou studenti pojem kyberšikana, se daly shrnout prakticky do pěti základních skupin. První kategorii odpovědí jsem shrnul „šikana přes internet a sociální sítě“. Takto odpověděla převážná většina studentů, v číslech 254 studentů, což tvoří 64 % z celkového počtu studentů. Druhý nejčastější popis jsem nazval „vyhrožování, nadávání, ponižování na sociálních sítích“. Tuto odpověď zvolilo 104 žáků (26 %). Třetí kategorie odpovědí je „zveřejňování nevhodných fotek a následný posměch na sociálních sítích“. Takto odpovědělo 11 studentů (3 %). Šest ojedinělých odpovědi, typu, že jde o kolektivní šikana apod. jsem shrnul do kategorie jiné (2 %). 25 studentů (5 %) na tuto otázku neodpovědělo. Pouze dva studenti uvedli, že jde o opakované konání, jedna studentka se střední školy v Rychnově nad Kněžnou a jeden student z Trutnova.

Graf 2 Skutečnost, jak studenti chápou pojem kyberšikana

Zdroj: Vlastní zpracování

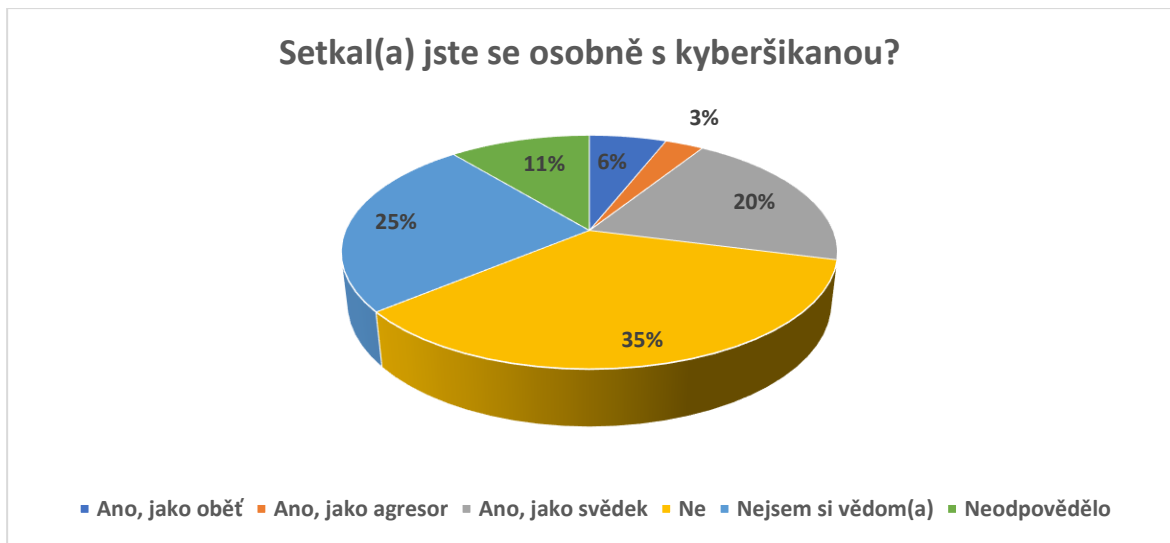
Otázka č. 3: Setkal(a) jste se osobně s kyberšikanou?

Pokud hodnotíme tuto otázku v souhrnu, pak 144 studentů (35 %) odpovědělo, že se osobně se šikanou nesetkalo, 101 studentů (25 %) studentů si není vědomo a 46 studentů (11 %) neodpovědělo. **Osobně se s kyberšikanou setkalo 118 studentů ze 400 oslovených, tedy 29 %.** Konkrétně potom 25 studentů (6 %) se stalo obětí kyberšikany, 12 studentů (3 %) bylo v roli agresora a 81 studentů (20 %) studentů se stalo svědky kyberšikany.

Pokud porovnáme jednotlivé školy, tak v Holicích má ať v roli oběti, agresora či svědka osobní zkušenost s kyberšikanou 27 % studentů, ve Vrchlabí 33 %, v Rychnově nad Kněžnou 35 %, v Trutnově 41 %, v Dobrušce 34 %, v Hradci Králové 26 % a v Mladé Boleslavi 23 %.

Pro doplnění informací uvádím, že v Holicích uvedl jeden student, že se stal obětí i svědkem kyberšikany a jeden student uvedl, že byl jak obětí, svědkem, tak i agresorem. V Rychnově nad Kněžnou se staly dva studenti agresory i svědky kyberšikany. V Dobrušce byl jeden ze studentů svědkem i agresorem. Na škole v Mladé Boleslavi odpověděl jeden ze studentů, že se stal svědkem i obětí a ve Vrchlabí byl jeden ze studentů obětí, agresorem i svědkem a jeden ze studentů se stal obětí i svědkem.

Graf 3 Skutečnost, zda se studenti setkali osobně s kyberšikanou

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 4: Znáte někoho ze svého okolí, kdo zažil kyberšikanu?

Na tuto otázku odpovědělo 170 studentů (42 %) ze 400 oslovených, že zná někoho ze svého okolí, kdo zažil kyberšikanu. Naproti tomu 230 studentů (58 %) nezná nikoho, kdo zažil kyberšikanu.

Graf 4 - Skutečnost, zda studenti znají někoho ze svého okolí, kdo zažil kyberšikanu

Zdroj: Vlastní zpracování

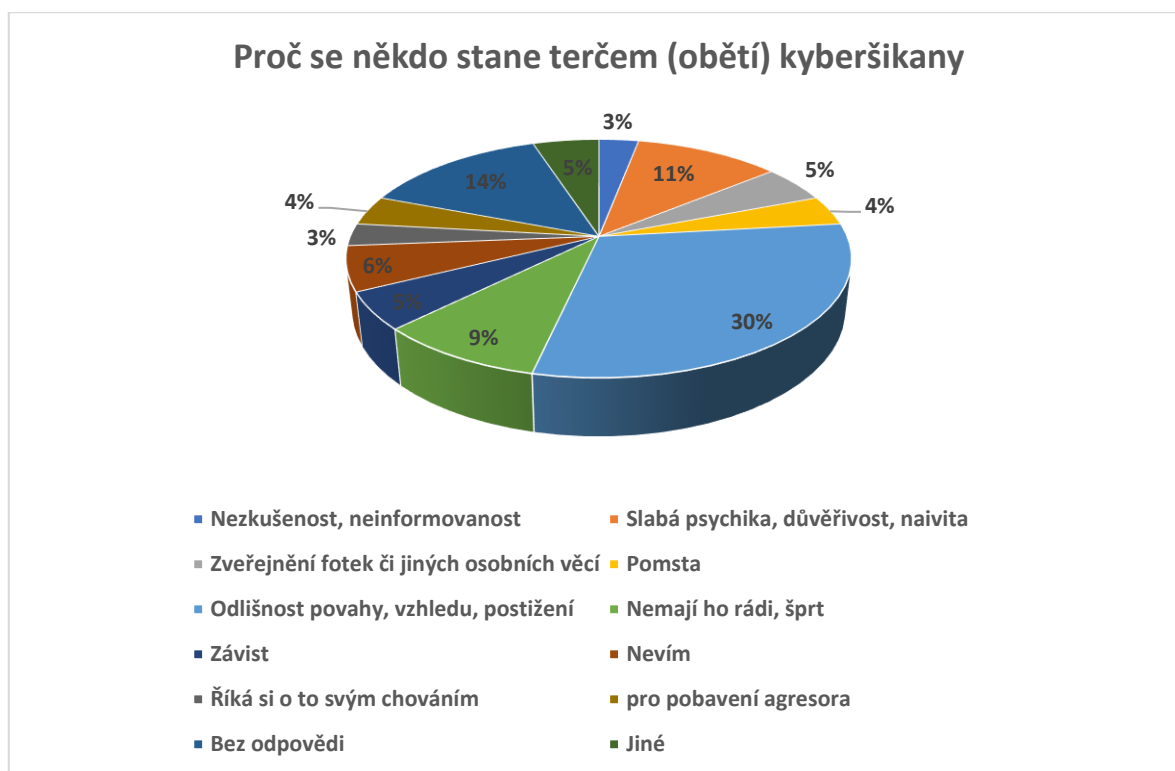
Otázka č. 5: Napište krátce, proč si myslíte, že se někdo stane terčem (obětí) kyberšikany.

Tato otázka je otevřená. Odpovědi studentů jsem roztřídil do několika typů odpovědí a to: „nezkušenost a dostatečná neinformovanost“, „slabá psychika oběti, její důvěřivost, případně naivita“,

dále „zveřejňování fotografií či jiných osobních věcí“, „pomsta“, „odlišnost“, „závist“, „oběť si o to říká svým chováním“, „pobavení agresora“. Ojedinelé důvody jsem zařadil pod kolonku „jiné“.

Nejvíce studentů odpovědělo, že důvodem, proč se někdo stane terčem kyberšikany je odlišnost, ať jde o odlišnost povahy, vzhledu, oblečení či nějaký zdravotní handicap. Takto odpovědělo 120 ze 400 studentů (30 %). Druhým nejčastěji uvedeným důvodem je slabá psychika oběti, její důvěřivost či naivita. Tuto odpověď zmínilo 45 studentů (11 %). 34 studentů (9 %) se domnívá, že oběť se stávají osoby, které nejsou oblíbeni v kolektivu, např. špti. Nezkušenost a neinformovanost zmínilo 13 studentů (3 %), zveřejňování fotek či jiných osobních věcí a jejich následné zneužití odpovědělo 20 studentů (5 %), pomstu uvedlo 16 studentů (4 %), závist 19 studentů (5 %). Odpověď, že si o to oběť sama říká svým chováním napsalo 12 studentů (3 %), pobavení agresora uvedlo 14 studentů (4 %). 23 studentů (6 %) zmínilo jiný důvod. Odpověď na danou otázku nevědělo 23 studentů (6 %) a 61 studentů (14 %) na tuto otázku neodpovědělo.

Graf 5 Skutečnost, proč se dle studentů někdo stane terčem (obětí) kyberšikany

Zdroj: Vlastní zpracování

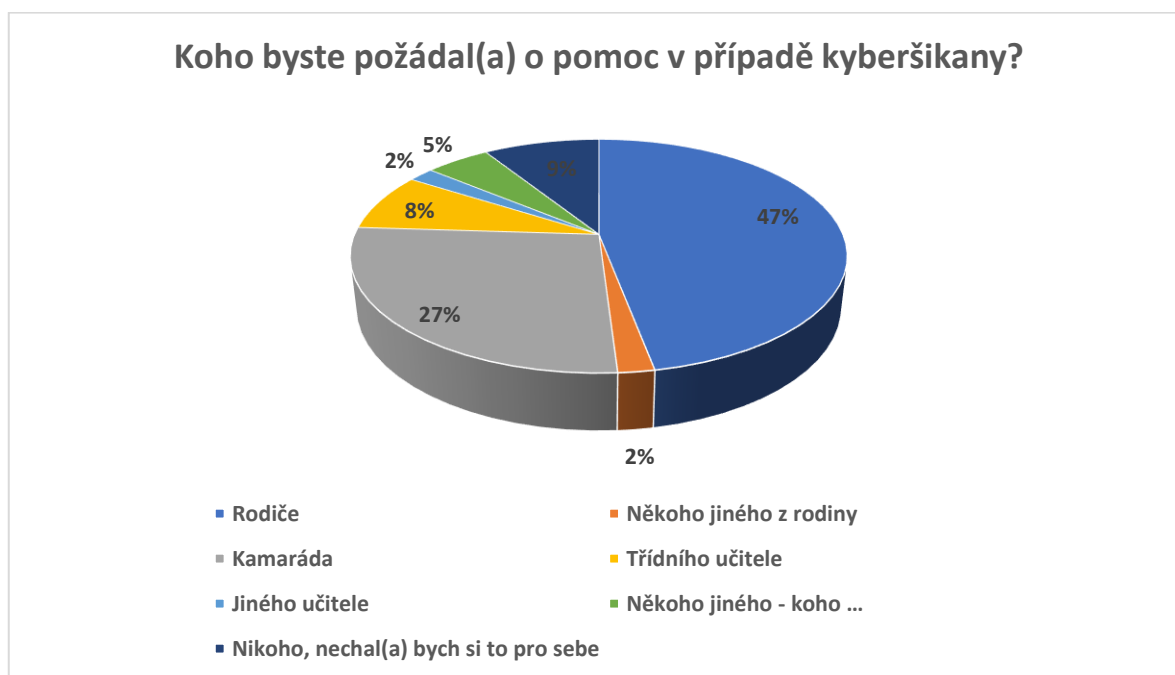
Otázka č. 6: Koho byste požádal o pomoc v případě kyberšikany?

Na tuto otázku mohli studenti vybrat více než jednu z nabízených možností.

Nejčastěji studenti odpověděli, že by o pomoc požádali rodiče, a to 226 studentů (47 %). Někoho jiného z rodiny by o pomoc požádalo 11 studentů (2 %), kamaráda 129 studentů (27 %), třídního učitele 11 studentů (2 %), jinou osobu, než vyjmenované by požádalo 24 osob (5 %). 43 osob (9 %) by nevyhledalo pomoc, s problémem kyberšikany by se nikomu nesvěřilo.

V případě odpovědi „někoho jiného“ uvedli studenti 12 x Policii, sociální pracovníci 1x, administrátora stránek 1x, Linku bezpečí 2x, osobu, která se v tom vyzná 1x, Ukrajince 2x, Mafii 1x, čtyři studenti, kteří vybrali možnost někoho jiného, neuvedli koho.

Graf 6 Skutečnost, koho by studenti požádali o pomoc v případě kyberšikany

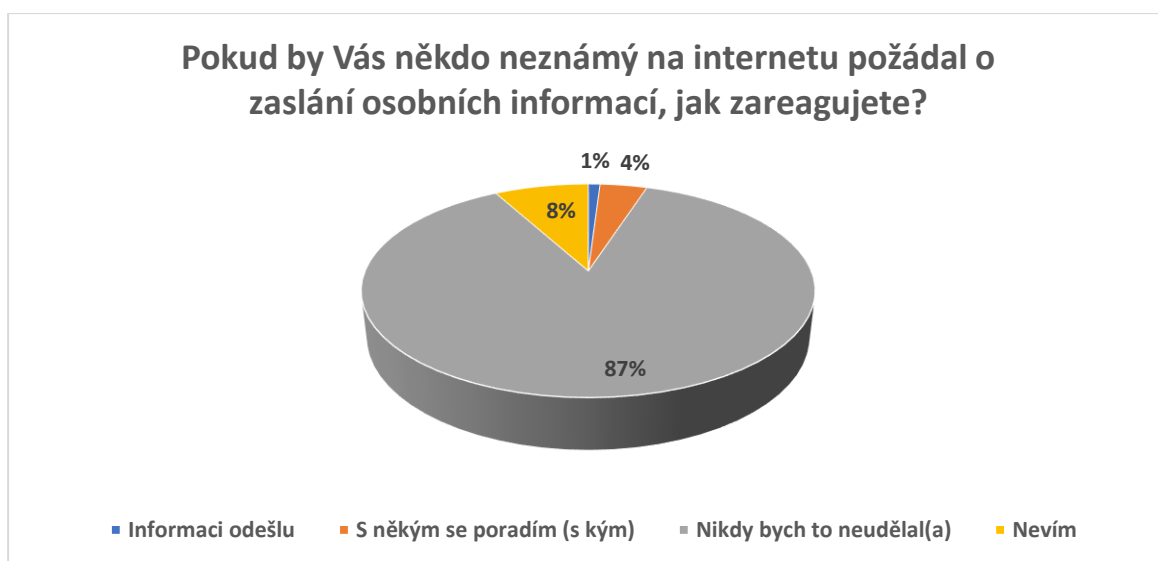

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 7: Pokud by Vás např. někdo neznámý na internetu požádal o zaslání osobních informací, jako Vaši adresu, nebo telefonní číslo, jak zareagujete?

Na tuto otázku odpovědělo 349 studentů (87 %), že by to nikdy neudělali, 17 studentů (4 %) by se s někým poradilo, přičemž studenti nejčastěji zmínili rodiče, dále odborníka, blízkou osobu, příbuzné a přítele. Naproti tomu 4 žáci (1 %) by osobní informaci odeslali a 30 studentů (8 %) neví, jak by se zachovalo.

Graf 7 Skutečnost, zda by studenti šli na setkání s člověkem, kterého znají pouze z internetu

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 8: Šel/šla jste někdy na osobní setkání s člověkem, kterého jste znal(a) pouze z internetu?

Na tuto otázku odpovědělo 184 studentů (46 %), že se již osobně setkala s člověkem, kterého zná pouze z internetu. 17 studentů (4 %) tak zatím neučinilo, ale pokud by se s ním neznámá osoba chtěla setkat, na schůzku by šlo bez obav. S obavami by na schůzku vyrazilo 56 studentů (14 %). Naopak na setkání s neznámým člověkem nešlo, ani to nemá v úmyslu 143 studentů (36 %).

Graf 8 Skutečnost, zda by studenti šli na setkání s člověkem, kterého znají pouze z internetu

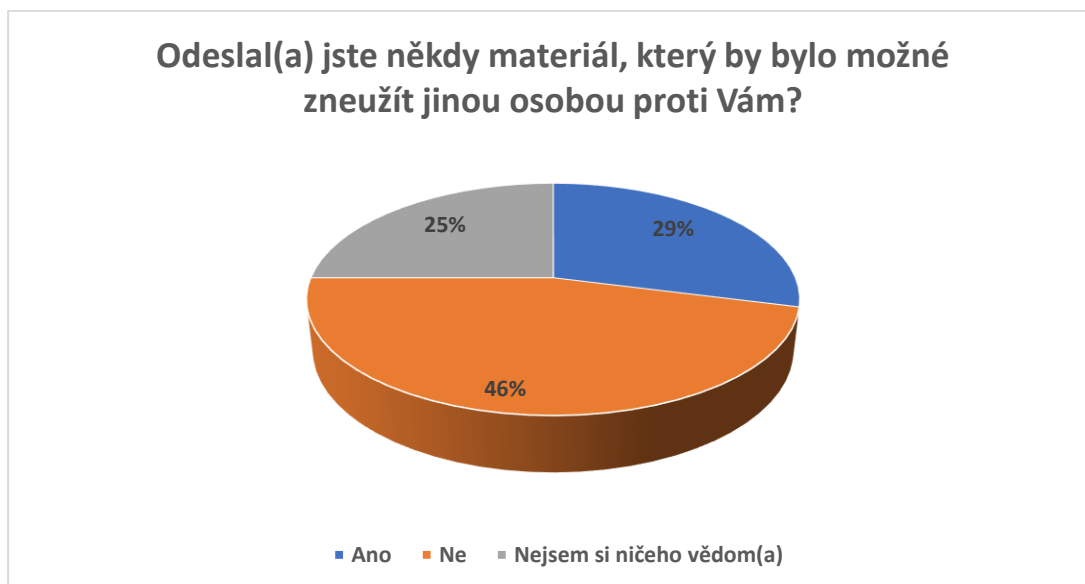

Zdroj: Vlastní zpracování

**Otázka č. 9: Odeslal(a) jste někdy materiál, který by bylo možné zneužít jinou osobou proti Vám?
Podotázka: Pokud jste odpověděl(a) ano, označte prosím, pokud jste zaslal(a) něco z uvedených možností (označte i více možností).**

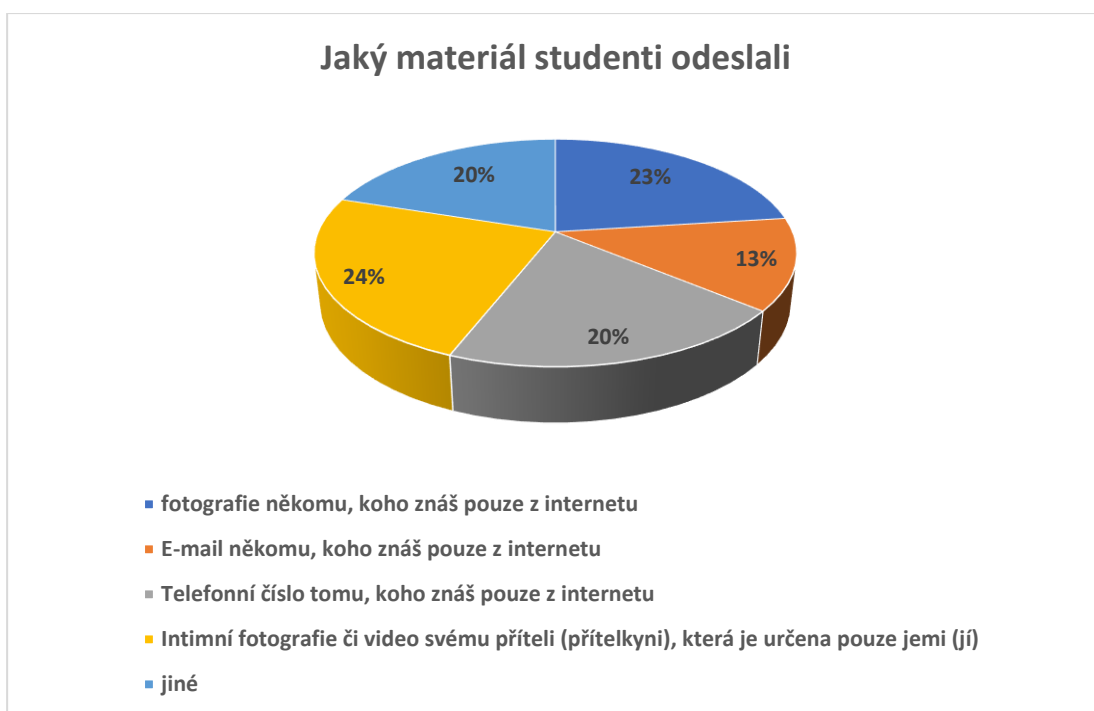
Na tuto otázku odpovědělo 114 studentů (29 %) kladně, 183 (46 %) studentů odpovědělo ne a 103 (25 %) studentů si toho není vědomo. Ze 114 studentů, kteří odpověděli kladně, odeslalo intimní fotografii či video příteli či přítelkyni s tím, že jsou určeny pouze jemu (jí) 29 studentů (24 %). Fotografie někomu, koho zná pouze z internetu, zaslalo 27 studentů (23 %), telefonní číslo poskytlo osobě známé pouze z internetu 24 studentů (20 %) a e-mailovou adresu osobě známé pouze z internetu poskytlo 15 studentů (13 %), jiný materiál zaslalo 24 studentů (20 %).

Graf 9 Skutečnost, zda studenti zaslali materiál, který by mohl být zneužit jinou osobou.

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 10 Skutečnost, jaký materiál studenti odeslali

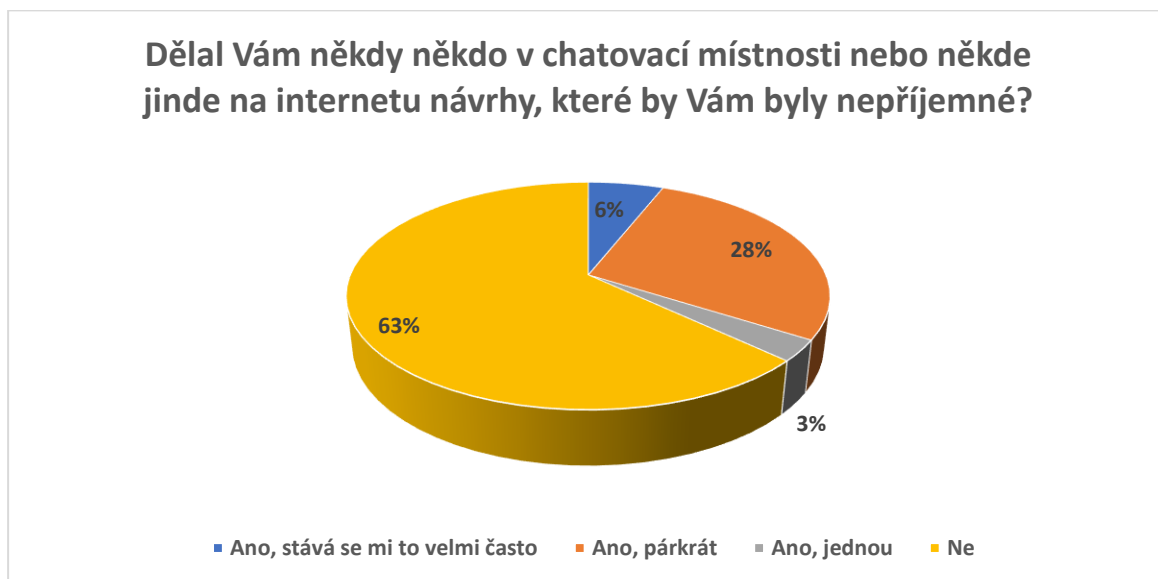

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 10: Dělal Vám někdy někdo v chatovací místnosti nebo někde jinde na internetu návrhy, které by Vám byly nepříjemné?

22 studentů (6 %) odpovědělo, že se mu taková situace stává velmi často, 110 studentů (28 %) odpovědělo, že se mu to přihodilo párkrát. Jednou se v takové situaci ocitlo 13 studentů (3 %) a nikdy nepříjemné návrhy nedostalo 255 studentů (63 %).

Graf 11 Skutečnost, zda studentům někdo v chatovací místnosti nebo někde jinde na internetu dělal návrhy, které by jim byly nepříjemné?

Zdroj: Vlastní zpracování

11. Účastnil(a) jste se nějaké přednášky či kurzu, jak se bezpečně chovat na sociálních sítích (např. Facebook, Instagram, Twitter,...)?

Na tuto otázku odpovědělo kladně 229 studentů (57 %), naopak „ne“ odpovědělo 148 studentů (37 %). Na přednášku či kurz se chystá 7 studentů (2 %), zájem by mělo 16 studentů (4 %).

Graf 12 Skutečnost, zda se studenti zúčastnili přednášky či kurzu, jak se bezpečně chovat na soc. sítích

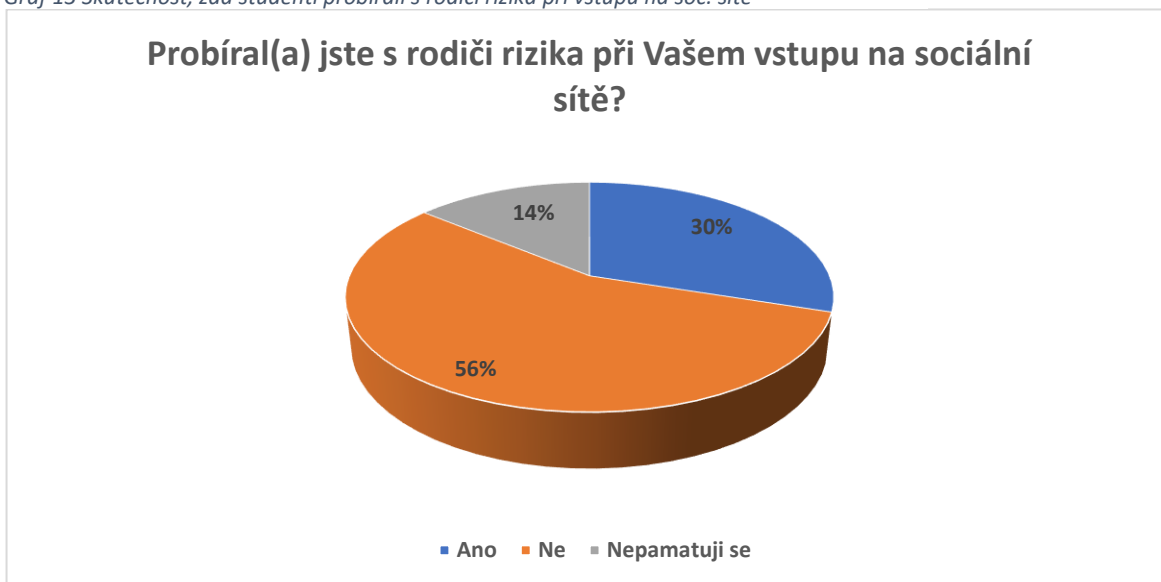

Zdroj: Vlastní zpracování

12. Probíral(a) jste s rodiči rizika při Vašem vstupu na soc. sítě?

121 studentů (30 %) odpovědělo, že s rodiči probírali rizika sociálních sítí, naproti tomu 225 studentů (56 %) o rizicích sociálních sítí s rodiči nehovořilo. 54 studentů (14 %) si nepamatuje, zdali o tomto problému s rodiči hovořilo.

Graf 13 Skutečnost, zda studenti probírali s rodiči rizika při vstupu na soc. sítě

Zdroj: Vlastní zpracování

13. Máte u Vás ve škole nějaké preventivní programy proti kyberšikaně?

Na tuto otázku odpovědělo kladně 87 studentů (22 %), záporně 99 studentů (25 %), nejsem si jistý(á) uvedlo 138 studentů (35 %) a nezajímám se zaškrtno 76 studentů (18 %).

Graf 14 Skutečnost, zda studenti mají ve škole nějaké preventivní programy proti kyberšikaně

Zdroj: Vlastní zpracování

14. Myslíte, že jsou preventivní programy proti kyberšikaně důležité?

216 odpovídajících studentů (54 %) se domnívá, že preventivní programy proti kyberšikaně jsou důležité, 137 studentů (34 %) tvrdí, že to neumí posoudit a 47 studentů (12 %) se domnívá, že důležité nejsou.

Graf 15 Skutečnost, zda jsou dle studentů preventivní programy proti kyberšikaně důležité

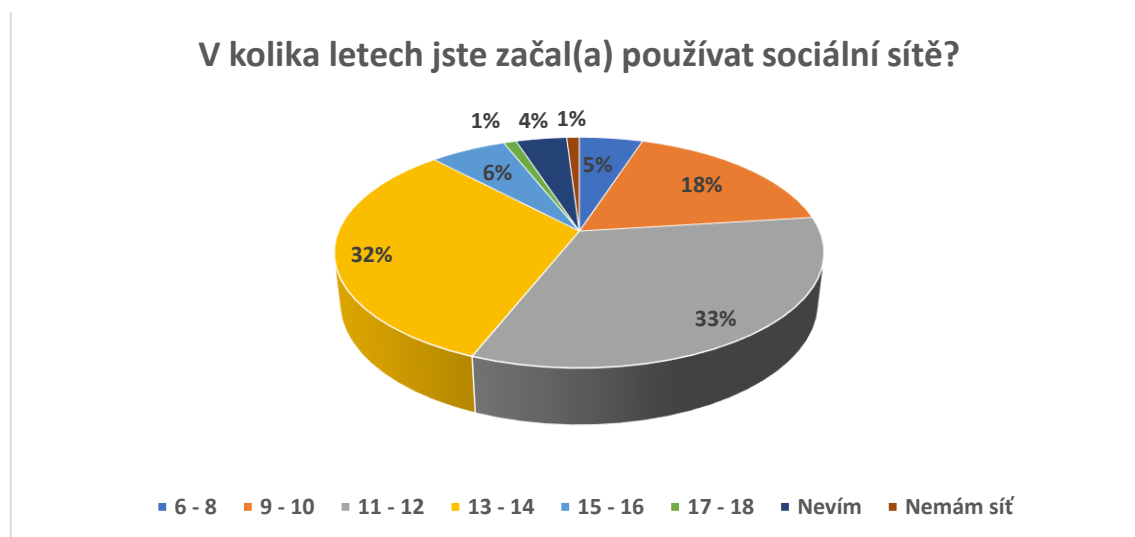

Zdroj: Vlastní zpracování

15. V kolika letech jste začal(a) používat sociální sítě?

Nejčastěji začali studenti, kteří odpovídali na dotazník v rámci mého výzkumu, sociální sítě používat mezi 11.-12. rokem: 129 studentů (33 %) či 13.-14. rokem: 123 studentů (32 %). 20 studentů (5 %) začalo být aktivní na sociálních sítích mezi 6. a 8. rokem života, 71 studentů (18 %) pak ve věku 9 – 10 let. Mezi 15. a 16. rokem to bylo 26 studentů (7 %) a mezi 17. a 18. rokem pouze 3 studenti (1 %). 16 studentů (4 %) odpovědělo, že neví a 2 studenti (1 %) dosud aktivní na sociálních sítích nejsou.

Graf 16 Skutečnost v kolika letech studenti začali používat sociální sítě

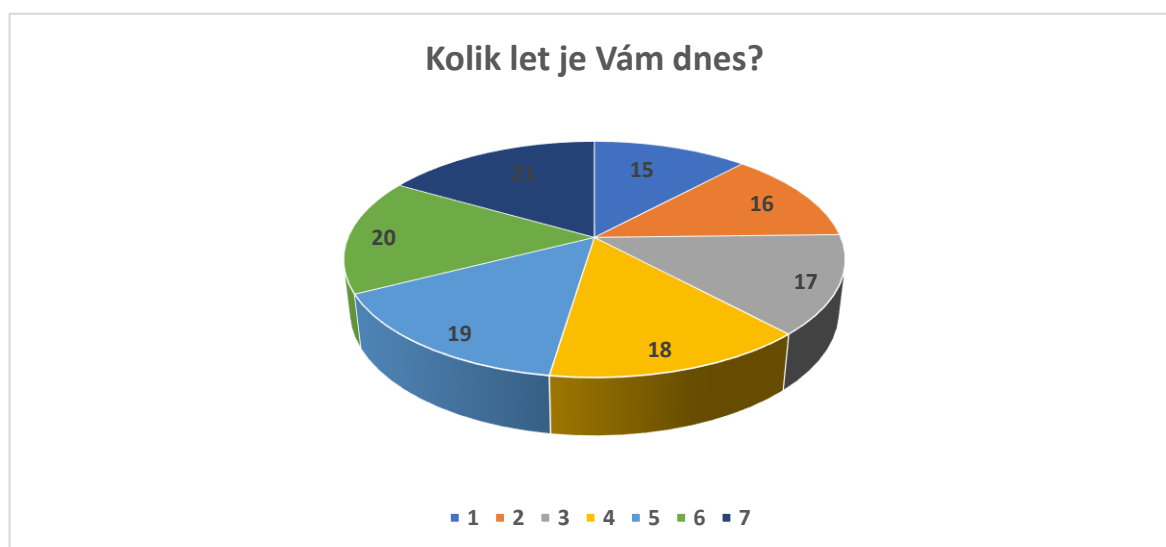

Zdroj: Vlastní zpracování

16. Kolik let Vám je dnes?

Na dotazník odpovědělo 5 studentů (1 %) ve věku 15 let, 120 studentů (30 %) ve věku 16 let, 133 studentů (33 %) bylo sedmnáctiletých, 86 studentů (26 %) právě dosáhlo zletlosti, 43 (10 %) jich bylo devatenáctiletých, 6 (2 %) dosáhlo věku 20 let a 7 studentů (2 %) bylo ve věku 21 let.

Graf 17 Skutečnost, kolik je studentům let v době vyplnění dotazníku

Zdroj: Vlastní zpracování

17. Jste muž nebo žena?

Z odpovědi na tuto otázku vyplynulo, že dotazníky vyplnilo 348 (87 %) studentů a 52 studentek (13 %).

Graf 18 Skutečnost, zda dotazník vyplnil muž či žena

Zdroj: Vlastní zpracování

5 Vyhodnocení a doporučení

Celkem se výzkumného šetření zúčastnilo 400 studentů vybraných středních škol. Šlo o studenty převážně technických oborů, z toho důvodu převažují respondenti mužského pohlaví. Vybraný vzorek respondentů se skládá ze studentů ve věku 15–21 let, přičemž více než polovinu tvoří sedmnácti a osmnáctiletí.

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jaké je povědomí studentů středních škol o problematice kyberšikany, jaké jsou jejich osobní zkušenosti s daným fenoménem i jaký je jejich postoj k prevenci kyberšikany.

Výzkumná otázka č. 1: Ví studenti, co znamená pojem kyberšikana?

Provedený výzkum potvrdil má očekávání a 95 % studentů napsalo, že ví, co znamená pojem kyberšikana. Toto potvrdily i odpovědi na otevřenou otázku, kde studenti psali, co považují za kyberšikana. Uvedené odpovědi prokázaly, že studenti mají ponětí, co pojem kyberšikana znamená. Šikana přes sociální sítě, vyhrožování, ponižování, napadání na sociálních sítích, zveřejňování nevhodných fotografií a následný posměch byly nejčastější odpovědi. To vše lze považovat za projevy kyberšikany.

Výzkumná otázka č. 2: Mají studenti osobní zkušenost s kyberšikanou?

Z odpovědí studentů vyplývá, že 29 % dotazovaných studentů se setkalo s kyberšikanou osobně. Z toho 6 % studentů se stalo obětí kyberšikany, 3 % studentů byla v roli agresora a 20 % se stalo svědky kyberšikany. Dále z odpovědí vyplynulo, že 42 % studentů má ve svém okolí někoho, kdo šikanu zažil, naproti tomu 58 % studentů nikoho takového nezná.

S tímto také souvisí odpovědi na otázku č. 10, zda se někdy studenti v chatovací místnosti či někde jinde na internetu setkali s návrhy, které jim byly nepříjemné. Ač se tato otázka netýká šikany přímo, i nepříjemné návrhy mohou být stupňovány a vyplynout v kyberšikanu. Na tuto otázku odpověděla většina (63 %) studentů záporně. S nepříjemnými návrhy se tak setkalo 37 % studentů s tím, že 6 % studentům se taková situace stává velmi často, 28 % studentům se to přihodilo párkrát a jednou se v takové situaci ocitla 3 % studentů.

Dle mého názoru jsou daná čísla varující, téměř každý třetí student má osobní zkušenost buď s kyberšikanou jako takovou či se setkali s návrhy, které jim byly nepříjemné. Z daných výsledků vyplývá potřeba se problému kyberšikany věnovat. Je také třeba upozornit na to, že 3 % studentů se

přiznala, že vystupovali v roli agresora. Tady bych chtěl apelovat i na to, aby v případě výskytu kyberšikany byly zjišťovány důvody, proč k šikaně došlo. Rozhodně se zde nechci žádným způsobem zastávat agresorů, chci však upozornit na situace, kdy na začátku nemusí být přímá snaha někomu ublížit, může jít jen o jakousi legrácku. To, co se jednomu může zdát jako neškodné a zábavné, může pro druhého být škodlivé a agresor si nemusí závažnost situace úplně zprvu uvědomovat. Rychlé šíření zpráv, videí apod. však z malé legrácky může udělat velký problém. Obětí kyberšikany se v určitých případech může stát i agresor, kterému se touto formou mstí oběť nebo se proti jeho chování na internetu zvedne nepřiměřený odpor ze strany ostatních uživatelů.

O tom, proč se někdo stane obětí šikany, měli studenti rozdílné názory. Jejich odpovědi se daly roztřídit do několika typů odpovědí a to: „nezkušenost a dostatečná neinformovanost“, „slabá psychika oběti, její důvěřivost, případně naivita“, dále „zveřejňování fotografií či jiných osobních věcí“, „pomsta“, „odlišnost“, „závist“, „oběť si o to říká svým chováním“, „pobavení agresora“. Nejvíce studentů odpovědělo, že důvodem, proč se někdo stane terčem kyberšikany je odlišnost, ať jde o odlišnost povahy, vzhledu, oblečení či nějaký zdravotní handicap.

Výzkumná otázka č. 3: Jaký mají studenti postoj k poskytování osobních informací?

Na otázku č. 7 zdali by studenti poskytly osobě známé pouze z internetu na požádání osobní informace, 87 % studentů odpovědělo, že by takovou informaci neposkytlo, někteří studenti by se před poskytnutím informací poradilo např. s rodiči či přáteli, někteří studenti neví, jak by se zachovalo a pouze 1 % tvrdí, že by takovou informaci poskytli.

Z uvedených odpovědí vyplívá, že valná většina studentů si je vědoma rizik plynoucích z poskytování osobních informací. Otázkou však je, zdali se dle toho potom ve virtuálním světě chovají – viz odpovědi na otázky č. 9 a 10. Otázka č. 9 si kladla za cíl zjistit, zda studenti odeslali někdy materiál, který by mohl být zneužit jinou osobou proti nim. Kladně na tuto otázku odpovědělo 29 % studentů. Ze 114 studentů, kteří odpověděli kladně, odeslalo intimní fotografii či video příteli či přítelkyni s tím, že jsou určeny pouze jemu (jí) 24 %. Fotografie někomu, koho zná pouze z internetu, zaslalo 23 %, telefonní číslo poskytlo osobě známé pouze z internetu 20 % a e-mailovou adresu osobě známé pouze z internetu poskytlo 13 %, jiný materiál zaslalo 20 % studentů. Polovina studentů odpověděla, že by se osobně setkala s člověkem, kterého zná pouze z internetu a většina z nich to již dokonce učinila. S obavami by na schůzku vyrazilo 14 % studentů, 36 % studentů by na setkání s neznámým člověkem nevyrazilo. Na první pohled se mi zdálo neuvěřitelné, že ½ studentů odpověděla, že by šla na setkání s člověkem, kterého zná pouze z internetu a dokonce 46 % tak již učinilo. Zde si

však musíme uvědomit, že seznámení se přes internet je v dnešní době pro mnohé mladé lidi způsob, jak si najít přítele či přítelkyni. O to více je nezbytné hovořit o rizicích takových setkání.

Výzkumná otázka č. 4: Obrátili by se v případě kyberšikanly studenti o pomoc na své rodiče?

Na výsledky této otázky jsem byl – jako otec dvou dětí – velice zvědavý. Osobně jsem doufal, že alespoň 75 % dotazovaných odpoví, že v případě setkání se s kyberšikanou, by se o pomoc obrátilo na své rodiče. Z odpovědí však vyplynulo, že pouze 47 % studentů by se obrátilo na své rodiče. Nutno si však přiznat, že dotazovaní byly ve věku 15 – 21 let, což je věk, kdy se mladí chtějí od rodičů odpoutat, a mnohdy jsou v tomto věku vztahy mezi dětmi a rodiči komplikované. Naopak nebylo překvapující, že 27 % studentů by se obrátilo na svého kamaráda. 9 % studentů by se nesvěřilo nikomu a s problémem by se vypořádalo samo. Důvodem může být nedůvěra k druhým, strach či stud.

Výzkumná otázka č. 5: Považují studenti preventivní programy proti kyberšikaně za důležité?

Výsledky výzkumu mne v tomto bodě velice překvapily. Pouze 54 % studentů se domnívá, že preventivní programy proti kyberšikaně jsou důležité, 34 % studentů to neumí posoudit a 12 % studentů se domnívá, že prevence není důležitá. Osobně bych očekával, že jsou si studenti více vědomi nutnosti prevence, a předpokládal jsem, že cca 3/4 studentů odpoví, že prevenci považují za důležitou.

Z výsledků výzkumu vyplynulo, že pouze 30 % studentů probíralo rizika spojená se vstupem na sociální sítě se svými rodiči, což je dle mého názoru velmi malé číslo. Z odpovědí studentů také vyplynulo, že 87 % studentů začalo používat sociální sítě mezi 6-14 rokem života, tedy již na základní škole, přičemž 23 % studentů tak učinilo dokonce mezi 6-8 rokem. A tady se domnívám, že v tomto je odpovědnost na rodičích. Být aktivní na sociálních sítích před 15 rokem života není dle mého názoru vhodné a pokud dá rodič dítěti povolení, měl by vědět, proč chce být dítě aktivní na sociálních sítích a pohovořit s ním o možných rizicích.

Příliš uspokojivé není ani zjištění, že pouze 22 % studentů odpovědělo, že mají na škole nějaké preventivní programy proti kyberšikaně, přičemž nejlépe dopadla škola v Mladé Boleslavi, kde 36 % studentů odpovědělo, že mají na škole preventivní programy. Nejhůře dopadla škola v Trutnově, kde kladně odpovědělo pouze 7 % studentů. Zde však musím podotknout, že pro jednotlivé školy mám odpovědi pouze od malého vzorku studentů, proto tato data nelze považovat za dostatečnou pro hodnocení jednotlivých škol.

Dle mého názoru má škola klíčovou roli v prevenci. Škola může o možnosti a způsobech prevence hovořit například při hodinách občanské nauky i při výuce informačních technologií. Zde je vhodné ukázat studentům, jak se chovat na sociálních sítích co nejvíce bezpečně, zdůraznit nutnosti zadávání hesel apod. Škola má také možnost zorganizovat přednášku na téma kyberšikany s odborníky, ale i s lidmi, kteří se stali oběťmi kyberšikany, hovořit o tom, jak jim to změnilo život. Osobní setkání s někým, kdo si daným problémem prošel, může být pomocí pro oběť, která tak může nalézt sílu se někomu svěřit, nechat si pomoci.

Z provedeného šetření také vyplynulo, že 87 % studentů začalo být aktivní na sociálních sítích již ve věku 6-14 let, proto se jako velice vhodné jeví zapojení do preventivních programů nejen střední školy, ale již i základní školy.

Základní i střední školy se mohou zapojit do projektu nazvaného „Minimalizace šikany“. Daný projekt se týká šikany jako takové, tedy jak „klasické“ šikany, tak kyberšikany. Tento projekt je určen zejména pedagogům. Jde o komplexní program, který pomáhá školám významně snížit četnost a závažnost projevů šikanování mezi dětmi. Budoucí pedagogové nejsou na vysokých školách připravováni rozpoznat projevy šikany, naučí se řešit prokázané případy, ani jaká preventivní opatření činit. Proto je třeba pedagogy v dané problematice vzdělávat. Cílem projektu je změnit postoj pedagogů a jejich citlivost na projev šikany. Účastníci projektu jsou proškoleni tak, aby byly schopni zachytit projevy šikany u dětí v nejnižších stádiích, zavést na školách účinná preventivní pravidla a procesy. Cílem je naučit školu, jak účinně postupovat při závažnější šikaně, stanovit kdy případ zvládne škola vlastními silami a kdy je třeba požádat o externí odbornou pomoc.

Struktura programu minimalizace šikany je tříbodová.

Vzdělávání

- Ideálně všichni pedagogové školy absolvují 54 hodin kurzu, kde se naučí posoudit, co je a co není projevem šikany, určit závažnost šikany a způsob adekvátního zásahu,
- kombinují se zde metody přednášky, prožitkové aktivity, tréninku konkrétních dovedností, sdílení osobních zkušeností, praktických úkolů v praxi,
- vzdělávání vedoucích pracovníků se mírně liší od povahy role a odpovědnosti.

Workshop

- Širší vedení dané školy zpracuje pod vedením zkušených lektorů školní strategii prevence šikany a plán účinných opatření, tzv. „na míru“ pro danou školu.

Konzultační podpora

- Při realizaci změn a zavedení strategie do života školy,
- učitelé se učí zvládat konkrétní situace jiným způsobem, zavádí se procesy diagnostiky vztahů ve skupině, sběru a toků informací, metody preventivní práce s třídními kolektivy, způsob seznámení studentů s novými pravidly apod.,
- konzultační podpora probíhá formou návštěv externího konzultanta, který na školu pravidelně dojíždí a pomáhá při zavádění konkrétních změn. (AISIS, 2004-2019)

Více mohou školy nalézt na internetové stránce www.minimalizacesikany.cz. Zde je možné si i stáhnout v elektronické podobě **příručku pro učitele** s názvem Kyberšikana a její prevence. Daná příručka se skládá z teoretických informací a v praktické části jsou rady, jak postupovat při diagnostice a prevenci kyberšikany. Užitečné mohou být i metodické listy a další užitečné materiály, které mohou pedagogové využít při práci s dětmi v hodinách. (AISIS, 2004-2019)

Domnívám se, že svoji roli v prevenci proti šikaně hrají i rodiče. Rodiče ve dvou rovinách. Tou první je dát dětem pocit, že rodina není jen slovo, znamená to pospolitost, bezpečí a lásku. Svět nejsou jenom samé super věci a super lidi, může se stát, že nás někdo poníží nebo naopak ublížíme mi někomu jinému a ať se stane cokoli, věci se musí řešit a rodiče jsou ti, kdo je tu pro ně a poskytne pomoc, ať již svým vlastním konáním či nalezením vhodného odborníka. Druhá rovina se týká přímo kyberšikany. I rodiče mohou s dětmi promluvit o rizicích sociálních sítí, a ač nemusí mít sami příliš zkušenost se sociálními sítěmi, je vhodné jim říci i takové základní věci, jako že nemohou jen tak někomu poskytovat údaje o osobních věcech typu telefonní číslo či adresa, musí pečlivě zvážit, komu a jaké fotografie zasílají. Stejně tak by rodiče měli vědět, kolik času děti na internetu tráví, kdo jsou jejich přátelé, sledovat změny chování.

Vhodné je, aby škola a rodiče spolupracovali, a to nejen při řešení problémových situací, ale i ve vzdělávání.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabýval kyberšikanou – formou šikany uskutečňované prostřednictvím elektronických médií jako je internet a mobilní telefony.

Současná doba je typická obrovským a rychlým rozvojem nových technologií. Tyto nám v mnohém usnadňují život. Jejich využití však umožňuje i ubližovat. Nejčastějšími oběťmi kyberšikany jsou děti a adolescenti. Zejména proto, že své místo v životě teprve hledají, jsou důvěřiví a snadným terčem.

Ale nenechme se mýlit. Kyberšikana se netýká jen děti a dospívajících. Je známa řadu případů, která prezentovala média, kdy se oběti šikany stali třeba i učitelé a agresory byly sami děti. Ano, oběti kyberšikany se díky anonymitě, za kterou se agresor může v kyberprostoru schovat, může stát každý. Proto je třeba o tomto problému hovořit a věnovat se mu. Na problém šikany (a tím i kyberšikany) reagovali i zákonodárci, kteří stalking, resp. kyberstalking označili za trestný čin.

V teoretické části bakalářské práce jsem se za pomoci odborné literatury pokusil objasnit, co je pojem kyberšikana, jaké jsou její projevy a formy. Krátce byly popsány i druhy kyberšikany a představeni účastníci kyberšikany. V dalších kapitolách byly objasněny příčiny a důsledky kyberšikany. Následně jsou uvedeny možnosti prevence a řešení daného problému.

Druhá část se skládá z empirického šetření kvantitativní povahy, při kterém bylo využito dotazníkové šetření. Šetření probíhalo na sedmi vybraných středních školách. Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jaké mají studenti středních škol povědomí o problematice kyberšikany, jaké jsou jejich osobní zkušenosti s daným fenoménem i jaký je jejich postoj k prevenci kyberšikany. Výsledky šetření byly zpracovány do grafů a interpretovány. Z výsledků výzkumného šetření vyplynulo, že studenti znají pojem kyberšikana. Skoro 1/3 studentů již má osobní zkušenost s kyberšikanou, ať v roli oběti, agresora či svědka. Stejný zlomek studentů odeslal na internetu nějaký materiál, který by mohl být zneužit jinou osobou. Polovina studentů by se osobně setkala – většina z nich to již učinila – s osobou, kterou zná pouze z internetu. Pouze 1/2 studentů považuje prevenci za důležitou. Nejen z těchto údajů, ale z celého výzkumného šetření vyplynulo, že o nástrahách kyberprostoru je velice důležité se studenty hovořit. Překvapující bylo i zjištění, že 87 % studentů začalo být aktivní na sociálních sítích již ve věku 6-14 let, proto se jako velice vhodné jeví zapojení do preventivních programů nejen střední školy, ale již i základní školy.

Dle mého názoru má velmi významnou roli v prevenci právě škola. Škola může o možnosti a způsobech prevence hovořit například při hodinách spojených s výukou informačních technologií, na hodinách občanské nauky. Škola má možnost zorganizovat přednášku na téma kyberšikany s odborníky, ale i s lidmi, kteří se stali oběťmi kyberšikany, hovořit o tom, jak jim to změnilo život. Osobní setkání s někým, kdo si daným problémem prošel, může být pro děti a dospívající velmi vhodným způsobem obeznámení s problémem kyberšikany a s možnostmi řešení.

Jako velice vhodné se mi jeví zapojení základních i středních škol do projektu nazvaného „Minimalizace šikany“. Jde o program pro školy, který již od roku 2004 nabízí systémové a celostátně použitelné řešení problematiky šikanování na školách. Cílem tohoto programu je ukázat cestu, jak účinně snížit výskyt šikany (resp. kyberšikany) na školách. Jedná se o intenzivní vzdělávání pedagogů, které vede k funkčnímu programu proti šikaně. Zároveň umožňuje vedením jednotlivých škol ve spolupráci s odborníky pomoci nastavit strategii prevence šikany a plán účinných opatření tzv. „na míru“ pro každou školu.

Velkou úlohu v prevenci či snížení následků kyberšikany mohou sehrát rodiče. Jen velmi těžko je možné děti od využívání technologií izolovat. Vždyť tím by se mohly vyčlenit ze skupiny vrstevníků, kam jistě chtějí patřit. Role rodičů může spočívat ve vhodném načasování, např. dítě v 8 letech opravdu nemusí mít svůj vlastní profil na Facebooku. Důležité je vést děti ke sportu, k výtvarným dílničkám, rybaření, paličkování, zkrátka jim čas zaplnit i něčím jiným tak, aby jejich celodenní zábavou nebyl virtuální svět. Je důležité (a tady svoji roli mohou sehrát i učitelé ve školách) vštípit dětem, že mají PRÁVO na to, aby jim nikdo neublížoval, na to, aby se cítily na internetu v bezpečí. A pokud už se s kyberšikanou setkají, že jsme tu my – dospělí, aby se nám nebály svěřit, přestože jejich zkušenosti mohou být i velmi ponižující.

Následky kyberšikany mohou oběť doprovázet po celý život. Závisí například na délce trvání utrpení, na množství přihlížejících i na osobnosti oběti. U pokročilých stádií šikanování dochází u oběti k narušení celé osobnosti, k poruchám spánku, k psychosomatickým obtížím. Strach o svůj život, pocity ponížení mohou vést až k panické hrůze a v některých případech mohou oběť dovést až sebevraždě. Proto je třeba se vzdělávat a o kyberšikaně hovořit, ať již doma v rodinném kruhu či ve škole. Vždyť, co je cennější než lidský život?

Seznam použité literatury

1. **BARRETT, Daniel J.** *Bandité na informační dálnici*. Brno: Computer Press, 1999. Jak si poradit na Internetu. ISBN 80-7226-167-3.
2. **BENDL, Stanislav.** *Školní kázeň v teorii a praxi: učebnice pro studenty učitelství*. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-432-2.
3. **ČERNÁ, Alena.** *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4577-0.
4. **ELLIOTT, Michele.** *Jak ochránit své dítě*. Přeložil Jiří BUMBÁLEK. Praha: Portál, 1995. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-034-0.
5. **HULANOVÁ, Lenka.** *Internetová kriminalita páchaná na dětech: psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. Praha: Triton, 2012. ISBN 978-80-7387-545-9.
6. **KOLÁŘ, Michal.** *Bolest šikanování*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7367-014-3
7. **KOLÁŘ, Michal**, 2008 cit. podle **ROGERS, Vanessa.** *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-984-2.
8. **KOPECKÝ, Kamil.** *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4861-9.
9. **KOPECKÝ, Kamil, Veronika KREJČÍ.** *Rizika virtuální komunikace (příručka pro učitele a rodiče)*. Olomouc, 2010. ISBN 978-80-254-7866-0
10. **MACEK, Petr.** *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
11. **MULLER, Mary Margaret.** *Jak ochránit děti před pornografií na internetu*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0694-1.

12. **ROGERS, Vanessa.** *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty.* Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-984-2.

13. **SZOTKOWSKI, René, Kamil KOPECKÝ a Veronika KREJČÍ.** *Nebezpečí internetové komunikace IV.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3911-2.

14. *Úplné znění zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.* Vydání: deváté. Praha: Armex Publishing, 2018. Edice kapesních zákonů. ISBN 978-80-87451-56-4.

15. *Úplné znění Ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky: Úplné znění Usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, některé další související právní předpisy.* Vydání: třinácté. Praha: Armex Publishing, 2018. Edice kapesních zákonů. ISBN 978-80-87451-55-7.

16. **VÁGNEROVÁ, Kateřina a Markéta BAJEROVÁ.** *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče.* Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7.

Internetové zdroje:

Bezpečně online.cz. Stránky pro všechny zájemce o bezpečný internet [online]. Národní centrum bezpečného internetu. [cit. 1. 1. 2020]. Dostupné z:

<https://bezpecne-online.saferinternet.cz/surfuj-bezpecne/item/165-internetova-poradna-na-bezpecne-online?highlight=WyJwclx1MDBIMXZvII0=>

Centrum prevence rizikové virtuální komunikace. Co je flaming. In: *E-bezpeci.cz* [online]. Pedagogická fakulta Univerzity Palackého Olomouc, 2008. [cit. 30. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/dali-rizika/38-35>

Centrum prevence rizikové virtuální komunikace. O projektu. In: *E-Bezpeci.cz* [online]. Pedagogická fakulta Univerzity Palackého Olomouc, 2008-2019 [cit. 20. 11. 2019]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/o-projektu/oprojektu>

Člověk v tísní, Statutární město Plzeň. *Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele*. [online]. Plzeň: Člověk v tísní, o.p.s., 2009 [cit. 1. 1. 2020]. ISNB 978-80-86961-78-1, Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/ke-stazeni/odborne-tiskoviny>

Gajdošová, Jana. Zdravotní a psychické následky kyberšikany mezi dětmi a dospívající mládeží. In: *E-bezpeci.cz* [online]. Pedagogická fakulta Univerzity Palackého Olomouc, 2011 [cit. 1. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/dali-rizika/355-zdravotni-a-psychicke-nasledky-kyberikany-mezi-dtmi-a-dospivajici-mladei>

Hisch, Larissa. What Is Cyberbullying?. In: *TeensHealth* [online]. The Nemours Foundation, 2014. [cit. 2. 9. 2019]. Dostupné z: <https://kidshealth.org/en/parents/cyberbullying.html>

Kubeš, Radek. Když v televizi nic nedávají, zkuste nejzábnější české videoservery. In: *Idnes.cz* [online]. MAFRA a.s., 2007. [cit. 30. 12. 2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/internet/kdyz-v-televizi-nic-nedavaji-zkuste-nejzabavnejsi-ceske-videoservery.A071027_225743_sw_internet_vse

Linka bezpečí [online]. Linka bezpečí, z.s. [cit. 20. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.linkabezpeci.cz/>

Minimalizace šikany. Škola a šikana [online]. AISIS o.s., 2004-2019. [cit. 20. 11. 2019]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/2015-03-12-15-14-13/o-programu-mis>

Nebud' oběť! Listina dětských práv [online]. Spolek Nebud' oběť!, 2010-2020. [cit. 1. 1. 2020]. Dostupné z: <http://www.nebudobet.cz/?cat=pomoc&page=listina>

Pearl, Elana. What Is Cyberbullying?. In: *TeensHealth* [online]. The Nemours Foundation, 2018. [cit. 2. 9. 2019]. Dostupné z: <https://kidshealth.org/en/parents/cyberbullying.html>

Proč na Vocelovku [online]. SOŠ a SOU, Hradec Králové, Vocelova 1338. [cit. 20. 09. 2019]. Dostupné z: <http://www.sosasou-vocelova.cz/proc-na-vocelovku/#>

Rady Policie a informace o prevenci [online]. Policie České republiky, 2019. [cit. 30. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/rady-policie-cr-a-informace-o-prevenci-143872.aspx>

Střední odborné učiliště strojírenské. Informace o škole [online]. Škoda Auto a.s., Střední odborné učiliště strojírenské, odštěpný závod Mladá Boleslav. [cit. 20. 09. 2019]. Dostupné z <https://www.sou-skoda.cz/>

Střední průmyslová škola. Škola v číslech [online]. Střední průmyslová škola Trutnova. [cit. 20. 09. 2019]. Dostupné z: <https://www.spstrutnov.cz/>

Střední škola automobilní Holice. Studijní obory. [online]. Střední škola automobilní Holice. [cit. 20. 09. 2019]. Dostupné z: <https://www.spsauto.cz/pro-uchazece/studijni-obory>

Střední škola – Podorlické vzdělávací centrum. Proč jít k nám? [online]. Střední škola - Podorlické vzdělávací centrum Dobruška. [cit. 20. 09. 2019]. Dostupné z: <https://www.sspvc.cz/>

The Parents Guide to Cyberbullying. [online]. *ConnectSafety*, 2009. [cit. 2. 9. 2019]. Dostupné z: <https://www.connectsafely.org/cyberbullying/>

VOŠ SPŠ Uchazeč [online]. Vyšší odborná škola a Střední průmyslová škola, Rychnov nad Kněžnou. [cit. 20. 09. 2019]. Dostupné z: <https://www.vosrk.cz/uchazec>

Seznam tabulek

Tabulka 1 Porovnání klasické šikany a kyberšikany	10
Tabulka 2 Kyberšikana jako tříložkový komplex	11

Seznam grafů

Graf 1 Skutečnost, zda studenti vědí, co znamená pojem kyberšikana.....	38
Graf 2 Skutečnost, jak studenti chápou pojem kyberšikana.....	39
Graf 3 Skutečnost, zda se studenti setkali osobně s kyberšikanou.....	40
Graf 4 - Skutečnost, zda studenti znají někoho ze svého okolí, kdo zažil kyberšikanu	40
Graf 5 Skutečnost, proč se dle studentů někdo stane terčem (obětí) kyberšikany	41
Graf 6 Skutečnost, koho by studenti požádali o pomoc v případě kyberšikany	42
Graf 7 Skutečnost, zda by studenti šli na setkání s člověkem, kterého znají pouze z internetu	43
Graf 8 Skutečnost, zda by studenti šli na setkání s člověkem, kterého znají pouze z internetu	43
Graf 9 Skutečnost, zda studenti zaslali materiál, který by mohl být zneužit jinou osobou.	44
Graf 10 Skutečnost, jaký materiál studenti odeslali	45
Graf 11 Skutečnost, zda studentům někdo v chatovací místnosti nebo někde jinde na internetu dělal návrhy, které by jim byly nepříjemné?	46
Graf 12 Skutečnost, zda se studenti zúčastnili přednášky či kurzu, jak se bezpečně chovat na soc. sítích	46
Graf 13 Skutečnost, zda studenti probírali s rodiči rizika při vstupu na soc. síť.....	47
Graf 14 Skutečnost, zda studenti mají ve škole nějaké preventivní programy proti kyberšikaně... ..	47
Graf 15 Skutečnost, zda jsou dle studentů preventivní programy proti kyberšikaně důležité.....	48
Graf 16 Skutečnost v kolika letech studenti začali používat sociální síť	49
Graf 17 Skutečnost, kolik je studentům let v době vyplnění dotazníku	49
Graf 18 Skutečnost, zda dotazník vyplnil muž či žena.....	50

Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Petr Kudlačík a studuji ČVUT v Praze se zaměřením na Učitelství praktického vyučování. V rámci studia vypracovávám svou bakalářskou práci a vybral jsem si téma kyberšikana ve školních lavicích. V této souvislosti bych Vás proto rád požádal vyplnění dotazníku týkajícího se Vašich případných zkušeností s kyberšikanou. Aby byl výstup co nejpřesnější, potřebuji shromáždit co nejvíce vyplněných dotazníků. Vaše poskytnuté informace využiji **pouze** pro účely sestavení výstupu do praktické části mé bakalářské práce, proto se prosím nebojte odpovědět pravdivě.

Po vyplnění si dotazníky vyzvednu u vašeho učitele, nebo mi ho můžete poslat naskenovaný na email: pitrisk@seznam.cz.

Velice děkuji za pomoc a Váš čas.

Petr Kudlačík

Otázky pro dotazník:

1. Víte, co znamená pojem kyberšikana?
 - a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím přesně
2. Napište prosím krátce, jak chápete pojem kyberšikana:
3. Setkal(a) jste se osobně s kyberšikanou?
 - a) Ano, jako oběť
 - b) Ano, jako agresor
 - c) Ano, jako svědek
 - d) Ne
 - e) Nejsem si vědom(a)
4. Znáte někoho ve svém okolí, kdo zažil kyberšikanu?
 - a) Ano
 - b) Ne
5. Napište prosím krátce, proč si myslíte, že se někdo stane terčem (obětí) kyberšikany?
6. Koho byste požádal o pomoc v případě kyberšikany?
 - a) Rodiče

- b) Někoho jiného z rodiny
- c) Kamaráda
- d) Třídního učitele
- e) Jiného učitele
- f) Někoho jiného – koho:
.....
- g) Nikoho, nechal(a) bych si to pro sebe

7. Pokud by Vás např. někdo neznámý na internetu požádal o zaslání osobních informací, jako Vaší adresy, nebo telefonního čísla, jak zareagujete?
- a) Informace odešlu
 - b) S někým se poradím – s kým:
 - c) Nikdy bych to neudělal(a)
 - d) Nevím

otočte prosím...

8. Šel/šla jste někdy na osobní setkání s člověkem, kterého jste znal(a) pouze z internetu?
- a) Ano
 - b) Zatím ne, ale pokud by se se mnou neznámá osoba chtěla setkat, šel/šla bych bez obav
 - c) Zatím ne, ale pokud by se se mnou neznámá osoba chtěla setkat, šel/šla bych s obavami
 - d) Ne, ani to nemám v úmyslu
9. Odeslal(a) jste někdy materiál, který by bylo možné zneužít jinou osobou proti Vám?
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nejsem si ničeho vědom(a)

Pokud jste odpověděl(a) ano, označte prosím, pokud jste zaslal(a) něco z uvedených možností (označte i více možností):

- a) Fotografie někomu, koho znáš pouze z internetu
 - b) E-mail někomu, koho znáš pouze z internetu
 - c) Telefonní číslo tomu, koho znáš pouze z internetu
 - d) Intimní fotografii či video svému příteli (přítelkyni), která je určena pouze jemu (jí)
 - e) jiné
10. Dělal Vám někdy někdo v chatovací místnosti nebo někde jinde na internetu návrhy, které by Vám byly nepříjemné?
- a) Ano, stává se mi to velmi často
 - b) Ano, párkrát
 - c) Ano, jednou
 - d) ne

11. Účastnil(a) jste se nějaké přednášky či kurzu, jak se bezpečně chovat na sociálních sítích (např. Facebook, Instagram, Twitter,...)?
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Chystám se
 - d) Ne, ale měl(a) bych zájem
12. Probíral(a) jste s rodiči rizika při Vašem vstupu na soc. sítě?
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nepamatuji se
13. Máte u Vás ve škole nějaké preventivní programy proti kyberšikaně?
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nejsem si jistý/á
 - d) Nezajímám se o to
14. Myslíte, že jsou preventivní programy proti kyberšikaně důležité?
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nedovedu posoudit
15. V kolika letech jste začal(a) používat sociální sítě?
16. Kolik let Vám je dnes?
17. Jste muž nebo žena?
- a) Muž
 - b) žena

Datum vyplnění:

Evidence výpůjček

Prohlášení:

Dávám svolení k půjčování této bakalářské práce. Uživatel potvrzuje svým podpisem, že bude tuto práci řádně citovat v seznamu použité literatury.

Jméno a příjmení:

V Praze dne: Klikněte nebo klepněte sem a za-Podpis:
dejte datum.

Jméno	Oddělení/ Pracoviště	Datum	Podpis